

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “สภาพการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กรุงเทพมหานคร” เป็นการศึกษาสภาพ และปัญหาการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนา ตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้มอบหมายให้กรมวิชาการปรับปรุงเนื้อหาพระพุทธศาสนา ให้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของโครงสร้างหลักสูตรในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นทุกระดับ และทุกประเภทการศึกษา ด้วยเหตุผลที่ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย และมีความมุ่งหมายให้เด็กไทยได้รับการปลูกฝังคุณธรรมตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ให้ทุกคนมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการกระทำความดี ตลอดจนสามารถนำหลักธรรมที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรประถมศึกษาพระพุทธศาสนา 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ในด้านงานบริหารและบริการหลักสูตร งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร และงานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร โดยมีการนำเสนอวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร องค์ประกอบของหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ในการเรียนการสอน บทบาทของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร ความหมายและความสำคัญของพระพุทธศาสนา สาระสำคัญของหลักสูตรพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และปัญหาการใช้หลักสูตรและปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ตามลำดับดังนี้

ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร

นักการศึกษาตลอดจนผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้อย่างกว้างขวางและแตกต่างกันไปตามทัศนะของแต่ละท่าน ดังเช่น

กรมวิชาการ (2521) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรตามความหมายอย่างกว้าง ๆ ว่า หมายถึง ประสพการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้กับนักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนได้มีความรู้และทักษะ เกิดความคิดและทัศนคติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

สมิทร คุณานุกร (2523) กล่าวว่า ความหมายของหลักสูตรมีสองระดับ คือ หลักสูตรในระดับชาติ หมายถึง โครงการให้การศึกษเพื่อพัฒนาเรียนให้มีความรู้ความสามารถและคุณลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้ ส่วนหลักสูตรในระดับโรงเรียนหมายถึง โครงการที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ทั้งหลาย ที่โรงเรียนจัดให้กับนักเรียน ไม่ว่าจะป็นภายในหรือภายนอกโรงเรียนก็ตาม เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้

สวัสดี จงกล (2521) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง ข้อกำหนดที่ว่าด้วยจุดมุ่งหมายของการศึกษา แนวทางดำเนินงาน เนื้อหา สาระ ซึ่งจัดให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมสอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายของการศึกษา

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) กล่าวว่า หลักสูตรมีความหมายกว้างขวางตามแต่ผู้ใช้จะเข้าใจ และ หมายถึงอะไรบ้าง บางครั้งการกล่าวถึงหลักสูตรจึงยากแก่การที่จะเข้าใจได้ตรงกัน เช่น หลักสูตร หมายถึง

1. รายวิชาที่ทางโรงเรียนกำหนดสอน และรวมทั้งวัสดุหลักสูตรอื่น ๆ
2. รายวิชาที่จัดสอนให้กับเด็ก
3. รายวิชาที่โรงเรียนเปิดสอน

4. การวางแผนจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งทางโรงเรียนจัดเสนอแนะขึ้นไว้ และตามความหมายที่กว้างในการจัดการศึกษาได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง ประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียน จัดให้แก่แก่นักเรียนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ และมีการพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่ทางโรงเรียนปรารถนา โดยหลักสูตรที่ดีนั้น ควรจะต้องเป็นหลักสูตรที่ตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน อันสอดคล้อง กับความต้องการของชีวิตที่เหมาะสมที่สุด

ก๊อต (Cater V. Good, 1973 อ้างใน กาญจนา คุณวรักษ์, 2527) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 3 ประการ คือ

1. ระบบของกลุ่มรายวิชา หรือลำดับของรายวิชาที่ต้องการเรียนเพื่อให้สำเร็จการศึกษา หรือ ประกาศนียบัตรในวิชาเอกที่ศึกษา เช่น หลักสูตรสังคมศึกษา หลักสูตรพลศึกษา
2. โครงการทั่วไปทั้งหมดของเนื้อหาวิชา หรืออุปกรณ์การเรียนการสอนพิเศษ ซึ่งทางโรงเรียนได้ จัดไว้ให้นักเรียนมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะจบการศึกษา หรือประกาศนียบัตรที่จะเข้าสู่อาชีพ หรือวิชาชีพ
3. กลุ่มรายวิชา และประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับภายใต้การนำของโรงเรียน หรือวิทยาลัย ซึ่ง อาจขึ้นอยู่กับความสนใจในรายวิชา หรือกิจกรรมอื่น ๆ หรือโอกาสในการตั้งใจ หรือประสบการณ์ หรือผู้เรียน ได้เรียนรู้อะไรได้อย่างจริงจัง หรือประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้ทั้งหมดจากโรงเรียน

สันต์ ชรรรมบำรุง (2527) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง อนุกรมโครงสร้างของการเรียนอย่างกว้าง ๆ การกำหนดสาระของหลักสูตรในแง่ต่าง ๆ โดยสร้างลักษณะเนื้อหาในหลักสูตร แนวทางการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอน หลักสูตรจะเป็นการประเมินผลว่าทั้งการเลือก และโครงสร้างใช้ได้หรือไม่ และหลักสูตร คือ เกณฑ์ประเมินผลสำหรับการสอน

อึ้ง บัวศรี (2532) ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หมายถึง บรรดามวลประสบการณ์ทุก ๆ อย่าง ที่โรงเรียนจัดให้นักเรียน

ทัศนีย์ คุญเมธี (2531) ได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรสรุปได้ว่า ความหมายของหลักสูตร ครอบคลุมตั้งแต่เอกสารที่เป็นทางการ ซึ่งมีการกำหนดรายละเอียดเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาแต่ละระดับ ประกอบด้วยกลุ่มวิชา ขอบเขตของเนื้อหาวิชา จุดมุ่งหมาย แนวทาง โครงสร้าง และวิธีจัดการเรียน การสอน รวมไปถึง มวลประสบการณ์และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดให้นักเรียนทั้งภายในและภายนอก ห้องเรียน เพื่อให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้ มีทักษะและเจตคติที่ดี อันเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิต

กล่าวโดยสรุป หลักสูตร หมายถึง เอกสารซึ่งกำหนดรายละเอียดเพื่อเป็นแนวทางจัดการศึกษาใน แต่ละระดับ รวมทั้งมวลประสบการณ์ และกิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดให้ผู้เรียนอย่างเป็นระบบเพื่อให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดวัฒนธรรม เสริมสร้างทักษะ เจตคติ และค่านิยม และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับ จุดมุ่งหมายของการศึกษา

หลักสูตรเป็นหัวใจของการศึกษา เพราะเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการศึกษาของประเทศ เพื่อ เสริมสร้างความเจริญเติบโตให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปในทุก ๆ ด้าน นักการศึกษาของไทย ได้กล่าวถึงความสำคัญ ของหลักสูตรไว้ ดังเช่น

ธีรยุทธ-เสนียวงศ์ ณ อยุธยา (2525) กล่าวถึง ความสำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. หลักสูตรเป็นเสมือนเบ้าหลอม ให้ประชาชนเป็นพลเมืองดี มีคุณภาพ
2. หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรจะบอกให้ทราบว่า จะให้ ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างไร จะต้องจัดเนื้อหาสาระ และประสบการณ์อย่างไร และจะใช้อะไรเป็นเครื่อง วัดได้ว่าบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้
3. หลักสูตรเป็นแนวปฏิบัติแก่ครูในระดับโรงเรียน เพราะหลักสูตรจะบอกให้ครูรู้ว่า จะสอนให้ผู้ เรียนเกิดพฤติกรรมอย่างไร จะต้องจัดประสบการณ์อย่างไร และจะต้องวัดผลประเมินผลการเรียนอย่างไร
4. หลักสูตรเป็นมาตรฐานการศึกษา คือ สถาบันการศึกษาจะต้องจัดการศึกษาให้ถึงมาตรฐานที่ หลักสูตรกำหนดไว้

กาญจนา คุณนารักษ์ (2527) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรเป็นข้อกำหนด เป็น โครงการ เป็นกิจกรรม เป็นประสบการณ์ ดังนั้น ถ้าจะเปรียบหลักสูตรก็เหมือนกับเข็มทิศในการเดินเรือ หรือ หลักสูตรเป็นพาหนะที่จะนำการศึกษาไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย ถ้าไม่มีหลักสูตรก็เปรียบเสมือนเรือเดิน ทะเลไม่มีทางเสีย สุดแต่เรือจะไป บังคับไม่ได้ หลักสูตรมีส่วนช่วยทำให้สังคมเปลี่ยนแปลง ช่วยพัฒนาการ ศึกษา ผู้มีส่วนช่วยในการจัดหลักสูตร ควรจะได้พิจารณาถึงการจะช่วยให้เด็กประสบความสำเร็จในการรู้จัก ตนเอง ค้นพบตนเอง มีความรับผิดชอบ และแปลความคิดไปสู่การกระทำอย่างรอบคอบ ในแนวความคิดที่ เรียกว่า คิดเป็นทำเป็น หลักสูตรเป็นรูปแบบของการสื่อสารความรู้ การแปล การถ่ายทอด และการใช้ ประสบการณ์การศึกษาอย่างมีหลักการ

สันต์ ธรรมบำรุง (2527) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า

1. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง
2. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอนอันเป็นส่วนรวมของประเทศเพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ
3. หลักสูตรเป็นเอกสารบัญญัติของรัฐบาลเพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิบัติตาม
4. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาระดับต่าง ๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ ฯลฯ ทางการศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษาด้วย
5. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษาที่จะอำนวยความสะดวก และควบคุมดูแล และติดตามผล ให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลด้วย
6. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริมความเจริญงอกงาม และพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
7. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะและรูปร่างของสังคมในอนาคตไว้ว่าจะเป็นไปในรูปใด
8. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะความสามารถ ความประพฤติที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคม อันเป็นการพัฒนากำลัง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติที่ได้ผล
9. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพ ทันต่อเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลง ย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูง

ทัศนีย์ สุมาเนติ (2531) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตร สรุปได้ดังนี้

1. หลักสูตรเป็นแนวทางให้บุคคลผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบ และเกี่ยวข้องกับการศึกษาไปปฏิบัติ
2. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา ใช้ควบคุมระบบการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาในระดับต่าง ๆ
3. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษาที่จะต้องอำนวยความสะดวกให้การดำเนินงานทางด้านการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผลให้เป็นไปตามนโยบายในการจัดการศึกษาของรัฐ
4. หลักสูตรเป็นแนวทางไปสู่การปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะเสนอแนะจุดมุ่งหมาย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนการสอน ซึ่งครูควรปฏิบัติตามอย่างจริงจัง
5. หลักสูตรเป็นตัวจักรสำคัญ เพราะเป็นเครื่องมือของรัฐในอันที่จะพัฒนาคน
6. หลักสูตรเป็นเครื่องชี้บอกถึงความเจริญของชาติ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ถ้าประเทศชาติมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของสังคม ประเทศชาติจะได้คนที่มีคุณภาพ

7. หลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดแนวทาง ให้ความรู้ ทักษะ เจตคติ ตลอดจนความสามารถของผู้เรียนที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมอันเป็นการพัฒนากำลังคนไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้ได้ผลดี

กล่าวโดยสรุป หลักสูตรมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน เพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหา สาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลเพื่อเป็นแผนปฏิบัติงานของครูในการส่งเสริมความเจริญของงาม และพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา นอกจากนี้หลักสูตรยังเป็นเครื่องชี้บอกถึงความเจริญของชาติ เพราะประเทศที่จัดการศึกษา โดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม และทันสมัย มีประสิทธิภาพ ย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูงอันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ผลต่อไป

องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรจะเป็นส่วนที่สามารถทำให้มองเห็นโครงสร้างของหลักสูตรทั้งระบบ และเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้ความหมายของหลักสูตรสมบูรณ์ขึ้น มีนักการศึกษาหลายท่านกล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ดังนี้

Taba (1962) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรควรมี 4 ประการ คือ

1. วัตถุประสงค์ (Objectives) ซึ่งเป็นแนวทางการเรียนการสอนว่า ต้องการให้ผู้เรียนเป็นอย่างไร ต้องสอนเนื้อหาอะไร แก่ใคร และสอนทำไม

2. เนื้อหาวิชา (Subject matter) หมายถึง สาระของความรู้ และประสบการณ์ในการแสวงหาความรู้ ตามศาสตร์สาขาวิชานั้น ๆ เนื้อหาเป็นรายละเอียดที่นำมาถ่ายทอดให้กับผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

3. วิธีสอนและการจัดดำเนินการ (Method Organization) ซึ่งหมายถึง การแปลงวัตถุประสงค์ของหลักสูตรไปสู่การสอน สอนเนื้อหาวิชาตามที่หลักสูตรกำหนด ด้วยวิธีการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จ มีความรู้ สมรรถภาพ ทักษะ เจตคติ และคุณสมบัติตามที่หลักสูตรกำหนด

4. การประเมินผล (Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน และประเมินว่าผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ สมรรถภาพ เจตคติ ทักษะ และคุณสมบัติตามวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยใช้วัตถุประสงค์เป็นแนวทาง

สมน อมรวิวัฒน์ (2514) มีความเห็นว่า องค์ประกอบของหลักสูตรควรประกอบด้วย จุดมุ่งหมายของหลักสูตรแต่ละระดับ การกำหนดวันเรียน เวลาและอัตราเวลาเรียน สังเกตหัวข้อในแต่ละหมวด และประสบการณ์ทั้งหมด กิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน รวมทั้งการประเมินผล กิจกรรมของโรงเรียนที่มุ่งส่งเสริมพัฒนาการ ประสบการณ์ของนักเรียน และกิจกรรมเสริมหลักสูตร

กรมวิชาการ (2521) ได้กำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ 8 ประการ ได้แก่ 1.) จุดหมาย 2.) หลักสูตร 3.) โครงสร้าง 4.) จุดประสงค์การเรียนรู้แต่ละวิชา 5.) เนื้อหารายวิชา 6.) สื่อการเรียน 7.) วิธีสอน และ 8.) การประเมิน

สุมิตร คุณานุกร (2523) กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรว่า หลักสูตรต้องประกอบด้วย ความมุ่งหมาย เนื้อหา การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผล

โบซองพ์ (Beauchamp, 1975 อ้างในอมรรัตน์ ไกรสุข, 2537) กล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญของหลักสูตรว่ามี 4 ประการ คือ 1.) เนื้อหาสาระและวิธีการจัด 2.) จุดมุ่งหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะ 3.) แนวทางการนำหลักสูตรไปใช้สอน และ 4.) การประเมินผล

สวัสดิ์ อุทรานันท์ (2532) กล่าวว่า หลักสูตรที่ดีควรจะกล่าวถึงสิ่งต่อไปนี้

1. เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร
2. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งควรมีจุดมุ่งหมายทั่วไป และจุดมุ่งหมายเฉพาะ
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์
4. การเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน
5. การเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิชาการในชุมชน
6. การประเมินผล
7. การเสนอแนะเกี่ยวกับการช่วยเหลือ และส่งเสริมผู้เรียน

สงบ ลักษณะ (2533) กล่าวถึงส่วนประกอบของหลักสูตรว่า หมายถึง มวลประสบการณ์ทั้งปวง ทั้งในแง่ข้อกำหนดที่เป็นเอกสาร รวมถึงกิจกรรมการปฏิบัติทั้งในโรงเรียน โดยครู ผู้บริหาร ศึกษานิเทศก์ และชุมชน โดยมีเป้าหมายไปที่การเสริมสร้างพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งมักมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ สื่อการเรียนการสอน วัสดุกรรม และเทคโนโลยีต่าง ๆ การบริหาร และการนิเทศ

กล่าวโดยสรุป การจำแนกองค์ประกอบหลักสูตรของนักการศึกษาแต่ละท่านข้างต้น แม้จะมีข้อแตกต่างก็บ้าง แต่ความคิดที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตร ได้แก่ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหา การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผล

การนำหลักสูตรไปใช้ในการเรียนการสอน

การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ความสำเร็จของหลักสูตร ขึ้นอยู่กับขั้นตอนนี้ ดังที่ สวัสดิ์ อุทรานันท์ (2532) ได้กล่าวไว้ว่า ขั้นตอนการใช้หลักสูตรนั้น เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญในการชี้ถึง ความสำเร็จหรือล้มเหลวของหลักสูตรโดยตรง ผู้บริหารโรงเรียน และครูเป็นผู้เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ในการเรียนการสอนโดยตรง ดังนั้น หลักสูตรจะประสบผลสำเร็จ มีประสิทธิภาพ

ได้นั้น ผู้บริหารโรงเรียนและครูจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีความชำนาญ ในการนำหลักสูตรไปใช้ในการเรียนการสอน มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ดังนี้

สมิตร คุณานุกร (2523) กล่าวว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การที่ผู้บริหารโรงเรียน และครูนำเอาโครงการของหลักสูตรที่เป็นรูปเล่ม ไปปฏิบัติให้เกิดผล รวมถึงการบริหารงานทางด้านวิชาการของโรงเรียน เพื่ออำนวยความสะดวกและนักเรียนสามารถสอนและเรียน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงสุด และหัวใจของการนำเอาหลักสูตรไปใช้ คือ การสอน โดยบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในขั้นตอนนี้ก็คือครู โดยต้องมีกิจกรรมที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1.) การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน 2.) การจัดปัจจัยและสภาพต่างๆ ภายในโรงเรียน และ 3.) การดำเนินการสอน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) มีความเห็นว่า การนำหลักสูตรไปใช้ควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1. การเตรียมวางแผนการใช้หลักสูตร
2. การเตรียมจัดการอบรมครู เพื่อใช้หลักสูตร
3. การจัดครูเข้าสอน
4. การจัดตารางสอน
5. การจัดการวัสดุประกอบหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน
6. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรกับผู้ปกครอง และคณะกรรมการศึกษาของโรงเรียน

ชุมชน

7. การจัดสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ และการเลือกสรรโครงการกิจกรรมเสริมหลักสูตร
8. การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตร และการปรับปรุงหลักสูตร

สังต์ อุทรานันท์ (2532) กล่าวเกี่ยวกับการใช้ว่า มีงานหลักอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. งานบริหารและบริการหลักสูตร
 - 1.1 งานเตรียมบุคลากร
 - 1.2 การจัดครูเข้าสอนตามหลักสูตร
 - 1.3 การบริหารและบริการวัสดุหลักสูตร
 - 1.4 การบริหารหลักสูตรภายในโรงเรียน
2. งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร
 - 2.1 การปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น
 - 2.2 การจัดทำแผนการสอน
 - 2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
 - 2.4 การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

3. งานสนับสนุน และส่งเสริมการใช้หลักสูตร

3.1 การนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร

3.2 การจัดตั้งศูนย์วิชาการเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

จากความหมายของการนำหลักสูตรไปใช้ตามที่นักการศึกษาไทยได้ให้ความเห็นไว้ ถ้าจะพิจารณาในประเด็นหลักจะพบว่า การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง การเรียนการสอนที่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้เรียน การใช้หลักสูตรประกอบด้วย กิจกรรมต่าง ๆ ที่ปฏิบัติเกี่ยวข้องกันโดยบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่

1. การบริหาร ได้แก่ การจัดการให้มีการดำเนินกิจกรรมไปตามหลักสูตร รวมทั้งการสนับสนุนช่วยเหลือด้านงบประมาณ บุคลากร และวัสดุอุปกรณ์แก่โรงเรียน
2. การนิเทศติดตามผล ได้แก่ การช่วยเหลือแนะนำทางวิชาการเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียนไปตามหลักสูตร รวมทั้งการตรวจสอบ และประเมินผลการปฏิบัติงานของโรงเรียน
3. การเรียนการสอน ได้แก่ การจัดกิจกรรมโดยครูและนักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจ มีความสามารถ ความคิด มีคุณธรรม และมีลักษณะนิสัยตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
4. การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ได้แก่ การจัดกิจกรรมและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายในโรงเรียน นอกเหนือจากการเรียนการสอน
5. การวัดผลการเรียน ได้แก่ กระบวนการตรวจสอบนักเรียนว่าได้ไปถึงจุดหมาย แก้ไขปรับปรุงต่อไป (กระทรวงศึกษาธิการ, 2525)

กล่าวโดยสรุป การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นขั้นตอนสำคัญที่จะชี้ถึงความสำเร็จ หรือล้มเหลวของหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ในการเรียนการสอน จึงเป็นการนำหลักสูตรจากภาคทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผล โดยมีผู้บริหารโรงเรียน และครูเป็นผู้ใช้หลักสูตรโดยตรงในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน รวมถึงการจัดปัจจัยและสภาพแวดล้อมในการเรียนการสอน มีการวัดผลการเรียน เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจ มีความสามารถ มีความคิด มีคุณธรรม และมีลักษณะนิสัยตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

ในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาสภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนาตามหลักสูตร ประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ด้านงานบริหารและบริการหลักสูตร ด้านงาน ดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร และด้านงานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร มีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านงานบริหารและบริการหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย

1.1 การเตรียมบุคลากร

สังัด อุทรานันท์ (2528) กล่าวว่า การเตรียมบุคลากร เป็นงานที่มีความสำคัญมาก ก่อนที่จะนำหลักสูตรใดไปใช้ ควรจะได้มีการให้ความรู้ หรือชี้แจงให้ผู้ที่จะใช้หลักสูตร มีความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย

หลักการ โครงสร้าง แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลตามหลักสูตรที่ได้จัดทำขึ้น วิธีการเตรียมบุคลากรเพื่อการใช้หลักสูตรใหม่ อาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น ใช้วิธีการประชุมชี้แจง การอบรม การประชุมสัมมนา การเผยแพร่ทางเอกสาร และสื่อมวลชนชนิดต่าง ๆ ในหน่วยงาน ส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ใช้หลักสูตรจะพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะมีความเกี่ยวข้องกับการจัดเตรียมครู โดยการส่งครูเข้ารับการฝึกอบรมซึ่งจัดโดยหน่วยงานต่าง ๆ หรือบางครั้งโรงเรียน อาจจะทำให้มีการประชุม หรือฝึกอบรมภายในกลุ่มโรงเรียน หรือโรงเรียนของตนเอง เพื่อให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจในหลักสูตร และสามารถดำเนินการใช้หลักสูตรได้อย่างถูกต้อง

อาม บัศรี (2532) กล่าวถึง การเตรียมครู หรือผู้สอนไว้ว่า ครูหรือผู้สอนนับว่าเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้การเปลี่ยนหลักสูตรประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลว เพราะครูเป็นผู้นำเอาหลักสูตรไปใช้ในห้องเรียนกับผู้เรียน ดังนั้นก่อนที่จะนำหลักสูตรไปใช้ ผู้รับผิดชอบจะต้องเตรียมครูให้พร้อมทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร การเตรียมครูผู้สอน อาจทำได้หลายวิธี เช่น การจัดประชุมสัมมนา เพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องนโยบาย จุดมุ่งหมายของการศึกษา โครงสร้าง รูปแบบ และข้อกำหนดต่าง ๆ ของหลักสูตร การอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเฉพาะเรื่อง การประชุมปฏิบัติการเพื่อฝึกทักษะที่จำเป็น เช่น การจัดทำหน่วยการเรียนการสอน วิธีสอน การใช้สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลและการประเมินผลการเรียนการสอน

ทัศนีย์ คุมาเมธี (2531) ได้เสนอแนวทางในการเตรียมบุคลากรในการนำหลักสูตรไปใช้ดังนี้

1. เผยแพร่และประชาสัมพันธ์หลักสูตร
2. จัดฝึกอบรม สัมมนา ครู อาจารย์ ผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์ ให้ทราบถึงองค์ประกอบและบทบาทหน้าที่ที่จะส่งเสริมสนับสนุน บริหาร บริการ และใช้หลักสูตรให้สัมฤทธิ์ผล
3. ประสานงานกับสถาบันฝึกหัดครูในการเตรียมนักศึกษา รวมทั้งการจัดบริการ ให้การอบรมแก่ครูประจำการ และเผยแพร่เอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ในท้องที่ที่รับผิดชอบ

การเตรียมบุคลากรนับเป็นงานสำคัญ ที่ผู้บริหารสถานศึกษา หรือผู้รับผิดชอบต้องมีการดำเนินการในหลายวิธีการ เพื่อให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย หลักการ โครงสร้าง แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผลที่หลักสูตรได้กำหนดไว้

1.2 การจัดครูเข้าสอน

สัจด์ อุทรานันท์ (2528) ได้กล่าวถึงการจัดครูเข้าสอนตามหลักสูตรว่า เป็นงานของหน่วยงานผู้ใช้หลักสูตร โดยทั่วไปจะเป็นงานของหัวหน้าสถานศึกษาในแต่ละแห่ง ผู้บริหารจำเป็นต้องคำนึงถึงความรู้ ความสามารถ ตลอดจนความสมัครใจของครู แต่ละคนด้วย เพื่อจะได้ให้ผู้ใช้หลักสูตรแต่ละคนมีโอกาสดำเนินการศึกษภาพของตนให้เป็นประโยชน์ต่อการใช้หลักสูตรให้มากที่สุด

กระทรวงศึกษาธิการ (2526) กำหนดหลักการจัดครูเข้าสอนไว้ดังนี้

1. จัดตามวิชาเอกที่เรียนมา ผู้ที่เรียนวิชาเอกในสายวิชาใดมา ย่อมเป็นผู้ที่มีความถนัด ความสนใจ และมีความสามารถเพียงพอในสายวิชานั้น จึงถือว่าเป็นการจัดได้อย่างเหมาะสมที่สุด เพราะผู้สอนไม่ต้องหนักใจต่อหลักการ จุดมุ่งหมาย และขอบข่ายของหลักสูตรอีกเล็กน้อยก็สามารถนำเทคนิคใหม่ ๆ ที่เคยศึกษามาทำการสอนถ่ายทอด หรือแนะนำนักเรียนก็สามารถสัมฤทธิ์ผลอย่างมีประสิทธิภาพ
2. จัดตามวิชาโทที่เรียนมา ในทางปฏิบัติมักพบเสมอว่า บางหมวดวิชาครูเกินในขณะที่ยังหมวดวิชาครูไม่พอ จึงต้องอาศัยครูในหมวดวิชาที่เกินไปทดแทนในหมวดที่ขาด ซึ่งต้องอาศัยวิชาโทของครูที่เคยเรียนมาเป็นหลักพิจารณาจัดครูเข้าสอน
3. จัดครูเข้าสอนตามรายวิชาที่สนใจ ครูบางคนอาจมีความสนใจในสายวิชาที่นอกเหนือจากวิชาเอกหรือวิชาโทที่เคยศึกษาเล่าเรียนมาจะโดยเหตุใดก็ตาม แต่ผู้ที่มีความสนใจในเรื่องใด หรือรายวิชาใด ชอบที่จะศึกษาค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องนั้นเป็นทุน หากได้รับการสนับสนุนทางอุปกรณ์ ตำราค้นคว้า ตลอดจนคู่มือ และมอบหมายให้รับผิดชอบอีกก็ยินดีที่จะขอความช่วยเหลือ รับคำแนะนำจากผู้อื่น และนอกสถานศึกษา เพื่อประโยชน์ทางคุณความรู้ของตนและการเรียนการสอน ความถนัดและความสามารถต่อสายวิชานั้นก็จะเกิดขึ้นในโอกาสต่อไป ไม่น้อยไปกว่ารายวิชาเอกหรือโท
4. จัดครูเข้าสอนตามรายวิชาที่มีประสบการณ์ ครูบางคนเคยมีความรู้ เคยมีประสบการณ์โดยเคยสอนมาก่อน หรือเคยเจริญเติบโต มาจากแหล่งที่มีอาชีพตามลักษณะรายวิชานั้น แต่เมื่อเรียนในระดับสูงไม่ได้เรียนรายวิชานั้นเป็นวิชาเอก จึงอาจลืมนำไปในสาระสำคัญ หรือเนื้อหาตามลักษณะวิชาบางอย่างไปบ้าง หากได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนทางตำราที่จะศึกษาค้นคว้า และคู่มือ ตลอดจนอุปกรณ์การเรียนการสอน รวมทั้งให้ความช่วยเหลือทางนิเทศการสอน ตลอดจนให้คำแนะนำแก้ปัญหาเมื่อได้รับคำปรึกษา ก็จะทำให้ครูมีความสามารถในรายวิชานั้นอีกทางหนึ่ง

ดังนั้น การจัดครูเข้าสอนเพื่อทำหน้าที่ในการศึกษาเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณากันอย่างรอบคอบ เพราะครูเป็นผู้ที่จัดประสบการณ์เรียนของเด็ก การเตรียมเพื่อเด็กในการดำเนินชีวิตไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคม (วิชัย วงศ์ใหญ่, 2525)

1.3 การจัดตารางสอน

การจัดตารางสอนเป็นกิจกรรมด้านการบริหารหลักสูตร หรืองานบริหารทางด้านวิชาการ เพื่อเตรียมการ และอำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิด และหลักการของหลักสูตร

ทัศนีย์ สุภเมธี (2531) กล่าวว่า ตารางสอน หมายถึง กำหนดการระหว่างครูกับนักเรียนว่า วันหนึ่งจะเรียนวิชาอะไร เวลาไหน และนานเท่าไร หรือการกำหนดวิชา และเวลาที่จะใช้เรียนใช้สอนตามปกติประจำวันตลอดสัปดาห์

กรมวิชาการ (2521) ได้กำหนดแนวการจัดตารางสอนแนวใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาสาระ และกระบวนการเรียนรู้ ในหลักสูตรที่เปลี่ยนไป เช่น จัดให้ผู้เรียนรู้เนื้อหาเป็นกลุ่มวิชาเพราะต้องการจะให้ เรียนเนื้อหาที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมากกว่า เน้นเนื้อหาวิชาใดวิชาหนึ่ง และต้องการให้เรียนเพื่อแก้ปัญหา มากกว่าการเรียนเนื้อหาวิชาการแก้ปัญหา ส่วนกระบวนการเรียนรู้ก็เน้นหนักในเรื่องเทคนิคการสอน ต้องการ ให้ครูเปลี่ยนพฤติกรรมจากการบอกเด็กมาเป็นผู้แนะ หรือ ชี้แนวทางให้กับเด็ก ผูกให้เด็กคิดเป็น แก้ปัญหา เป็น มีการค้นคว้าด้วยตนเอง ครูจึงต้องสอนวิชาต่าง ๆ ให้ผสมผสานสัมพันธ์กันจึงต้องปรับปรุงตารางสอน ให้ยืดหยุ่นขึ้น

กฎัญญา สาธ (2516) กล่าวถึง หลักเกณฑ์การจัดตารางสอนสรุปได้ดังนี้

1. กำหนดเวลาเรียนไม่น้อยกว่าที่หลักสูตรกำหนด ทั้งแต่ละวัน แต่ละสัปดาห์ และรวมตลอดปี
2. บรรจุเนื้อหาวิชาครบตามหลักสูตร
3. การลงวิชาใดก่อนหลังควรคำนึงถึงนักเรียนด้วย เช่น ไม่จัดวิชาคณิตศาสตร์ไว้ตอนบ่าย
4. เวลาเรียนตอนเช้าควรมากกว่าตอนบ่าย (สำหรับประเทศร้อน)
5. วิชาที่ยากต้องใช้ความคิดมาก ควรสลับหรือกระจายให้ทั่วทั้งสัปดาห์
6. ควรให้ความสะดวกแก่ครู เช่น ไม่ควรจัดให้ครูสอนต่อเนื่องกันถึง 3 ชั่วโมง
7. ตารางสอนควรทำให้เสร็จเรียบร้อยก่อนวันเปิดเรียน
8. ตารางสอนควรทำ 3 ชุด ประจำห้อง ให้แก่ครูเป็นรายบุคคล และตารางรวมของทุกห้อง

สันต์ ธรรมบำรุง (2527) ได้กล่าวถึงหลักในการจัดตารางสอนว่า

1. หลักสูตรกำหนดระยะเวลาไว้คาบละ 20 นาที ในการจัดการสอนแต่ละครั้งจะจัดครั้ง ละกี่คาบ เวลาใดก็ได้ แต่ควรให้สอดคล้องกับลักษณะของกลุ่มประสบการณ์ และพัฒนาการของเด็ก
2. กำหนดคาบเวลาเรียนของวิชาในกลุ่มเดียวกัน หรือแต่ละกลุ่มวิชาควรให้มีการยืดหยุ่นได้
3. ต้องคิดเวลาที่เปิดเรียนจริงตลอดปีการศึกษา
4. ต้องศึกษาอัตราเวลาเรียนของแต่ละกลุ่มวิชา แล้วจัดแบ่งเวลาออกเป็นสัปดาห์ ตลอดปีการศึกษา

5. ตีตารางจัดเนื้อหาวิชา บรรจุลงในตารางให้ครบ

กล่าวโดยสรุปการจัดตารางสอนเป็นงานบริหารด้านวิชาการ เพื่อเตรียมการในด้านการเรียนการสอนให้เป็นไปตามแนวคิด และหลักการของหลักสูตร โดยมีหลักเกณฑ์ในการจัดที่ต้องมีการกำหนดคาบเวลา เรียน เนื้อหาวิชา ซึ่งควรให้สอดคล้องกับลักษณะของกลุ่มประสบการณ์ และพัฒนาการของเด็ก และช่วงเวลาที่จัดการเรียนการสอน ดังนั้นการจัดตารางสอนจึงมีความเกี่ยวข้องกับการใช้อาคารสถานที่ บุคลากรครู นักเรียน และรายวิชาในหลักสูตร เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดหมาย และนักเรียนได้รับความรู้ตาม

เนื้อหาและคาบเวลาที่หลักสูตรกำหนด การจัดตารางสอนจึงต้องจัดให้สอดคล้องตามหลักการและมีความเหมาะสม

1.4 การเตรียมสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่ช่วยให้ครูได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นก่อนที่จะมีการนำหลักสูตรไปใช้ โรงเรียนจะต้องมีการเตรียมสื่อการเรียนการสอนให้พร้อม ได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนไว้ อาทิเช่น

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2521) ได้ให้ความหมายของสื่อการสอนไว้ดังนี้

1. สื่อสิ่งปเลียงต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า "วัสดุ" ได้แก่ รูปภาพ แผนภูมิ ซอส์ก แบบเรียน ฟิล์ม ภาพยนต์ เป็นต้น
2. เครื่องมือที่มีความคงทนถาวรซึ่งเรียกว่า "อุปกรณ์" ได้แก่ กระดานดำ โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องฉาย เครื่องเสียงต่าง ๆ เป็นต้น
3. กระบวนการและวิธีการซึ่งรวมทั้งวิธีการใช้วัสดุ อุปกรณ์ และกระบวนการที่เป็นอิสระ คือ ไม่ต้องใช้วัสดุอุปกรณ์อย่างใดเลย เช่น การสาธิต การทดลอง การฟัง การทัศนศึกษาณสถานที่ ได้รับฟังได้เห็นจริง ได้เข้าใจในเรื่องที่ครูต้องการถ่ายทอดให้นักเรียนได้รู้อย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของครู

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้ให้แนวคิดพื้นฐานในการเลือกสื่อการเรียนการสอนว่าครูจะต้องศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับ แนวคิด ปรัชญา จุดหมาย หลักการ และโครงสร้างของหลักสูตรอย่างละเอียด เพื่อจะได้มองเห็นทิศทางของหลักสูตรแม่บท อย่างชัดเจน ซึ่งจะสามารถกำหนดสื่อการเรียนการสอนได้ ดังมีองค์ประกอบในการตัดสินใจเลือกใช้สื่อดังนี้

1. ลักษณะเนื้อหาวิชาของแต่ละกลุ่มประสบการณ์ ความแตกต่างของลักษณะเนื้อหาวิชาของแต่ละกลุ่มประสบการณ์อยู่ที่กระบวนการเรียนรู้ว่าจะเน้นด้านใด ครูจะต้องวิเคราะห์ได้ เพื่อกำหนดสื่อให้ตรงตามลักษณะการเรียนรู้
2. จุดประสงค์การเรียนรู้ ครูต้องศึกษาว่าเนื้อหาที่จะสอนในแต่ละครั้งมีจุดประสงค์การเรียนรู้อย่างไร ต้องการให้เกิดอะไรขึ้นกับผู้เรียน เพื่อกำหนดสื่อให้ตรงกับจุดประสงค์การเรียนรู้
3. ตัวผู้เรียน ครูจะต้องคำนึงถึงวัย และจำนวนของผู้เรียน จะได้จัดสื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมเพียงพอ เพื่อประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้
4. สภาพห้องถินและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนเป็นตัวกำหนดว่า สื่อการเรียนการสอนที่ครูเลือกใช้นั้น จะสามารถจัดหาและนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

สรุปได้ว่า ในการเตรียมสื่อและวัสดุอุปกรณ์สำหรับการนำหลักสูตรไปใช้ให้บรรลุเป้าหมายนั้น ผู้บริหารโรงเรียนควรมีการจัดเตรียมสื่อและวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนไว้คอยบริการ เพื่อให้ ผู้ปฏิบัติงานหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้อย่างสะดวกทันเวลาและคุ้มค่า โดยผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีการ สืบหาความต้องการของครู รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยเหลือ และจัดบริการ ด้านวัสดุประกอบหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอนแก่ครูได้อย่างเพียงพอและเหมาะสม

1.5 การเตรียมสถานที่

อาทร จันทรแดง (2537) กล่าวว่า ก่อนที่จะมีการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัตินั้น ผู้บริหาร โรงเรียนในฐานะเป็นผู้นำการใช้หลักสูตร จะต้องมีการสำรวจปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ของโรงเรียนว่าเหมาะสม กับการนำหลักสูตรมาปฏิบัติหรือไม่ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงขนาดของห้องเรียน จำนวนนักเรียน และห้องสมุด เป็นต้น ได้มีการกล่าวถึงงานด้านการเตรียมอาคารสถานที่ไว้ดังนี้

กรมวิชาการ (2525) กล่าวถึง การจัดอาคารสถานที่และบริเวณให้มีส่วนเกื้อกูลแก่การเรียนรู้ของ เด็กว่า จะต้องพิจารณาตั้งแต่ความสะอาด การตกแต่งอาคารและบริเวณ โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย ความสวยงาม และความเป็นระเบียบ ควรได้รับการดูแลใส่ใจให้อยู่ในสภาพที่พร้อมจะใช้ได้ และยังต้อง มีการจัดบริเวณให้ร่มรื่น สำหรับเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของเด็ก เป็นแรงจูงใจให้อยากมาโรงเรียน เกิดความรัก ความห่วงแทน และความภาคภูมิใจในโรงเรียนของตน สิ่งทีกล่าวมา คือการจัดบรรยากาศนอกห้องเรียน นอกจากนี้การจัดเตรียมอาคารสถานที่จะต้องคำนึงถึงมากที่สุด คือ การจัดห้องเรียน และการสร้าง บรรยากาศในห้องเรียน เพราะมีผลต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นอย่างมาก ต่อมา กรมวิชาการ (2534) ได้กล่าวถึง แนวปฏิบัติในห้องเรียนว่า ห้องเรียนที่คาดว่าจะเอื้อต่อหลักสูตรควรคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. การจัดบรรยากาศในห้องเรียน ควรคำนึงถึงด้านความรู้สึกที่เกิดกับผู้เรียน เช่น ความรัก ความอบอุ่นกับผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเป็นตัวของตัวเอง
2. การจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน ควรคำนึงถึงการ จัดที่นั่งของผู้เรียน เช่น จัดให้นั่งเป็น รายบุคคล กลุ่ม นอกจากนี้ ยังต้องคำนึงการจัดห้องเรียนและวัสดุอุปกรณ์ เช่น สภาพห้องเรียน ขนาดของ ห้องเรียน สุนัขลักษณะในห้องเรียน การจัดแต่งห้องเรียนอาจมีมุมหนังสือ สื่อการเรียน และวัสดุต่าง ๆ เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น มุมเสริมความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ การแสดงผลงานของผู้เรียน การจัดที่ อเนกประสงค์และการประดับตกแต่งห้องเรียน

การจัดเตรียมอาคารสถานที่ ถือเป็นงานอีกด้านหนึ่งที่มีส่วนทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบ ผลสำเร็จตามความมุ่งหมายของหลักสูตร และมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนมาก ซึ่งผู้บริหารโรงเรียน และครูควรมีการวางแผนการจัดเตรียมอาคารสถานที่เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอน และสอดคล้องกับหลักสูตรมากที่สุด

1.6 การเตรียมงบประมาณ

วิจิตร ศรีสอ้าน (2514) กล่าวถึงบทบาทในการเตรียมงบประมาณ หรือบทบาทในการจัดหาเงิน และเครื่องช่วยอำนวยความสะดวกทั้งหลายของผู้บริหารโรงเรียนไว้ว่า ครูใหญ่ในสมัยปัจจุบันต้องมี (Economic Minded) มากกว่าสมัยเดิมเพราะว่าประเทศไทยเรามีงบประมาณจำกัด จะรอแต่งบประมาณแผ่นดินอย่างเดียวไม่ได้ ครูใหญ่ต้องรู้ว่าแหล่งหาเงินอยู่ที่ไหน และจะได้มาอย่างไร ซึ่งคงต้องร่วมมือกับ ชุมชน สมภารเจ้าวัด เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง และผู้ปกครอง ฯลฯ

นอกจากนี้ยังต้องมีการวางแผนกำหนดงบประมาณและจัดสรรค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของโรงเรียนให้เหมาะสม สอดคล้อง และเกิดประโยชน์สูงสุดในทุกด้าน และปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับบุคลากรที่จะนำหลักสูตรไปปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อไป.

1.7 การประชาสัมพันธ์หลักสูตร

การประชาสัมพันธ์หลักสูตรให้กับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะ จะทำให้ทุกคนมีความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน ซึ่ง วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) กล่าวว่า การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรกับผู้ปกครอง คณะกรรมการการศึกษาของโรงเรียนและประชาชนในชุมชนว่าเป็นสิ่งที่ละเลยไม่ได้ จะต้องทำการเผยแพร่การใช้หลักสูตรใหม่นั้นลูกหลานของเราจะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร เกี่ยวกับการเรียนรู้ เจตคติ ค่านิยม และความสามารถในการแก้ปัญหา

ธำรง บัวศรี (2532) ได้กล่าวถึงการประชาสัมพันธ์หลักสูตรว่า อาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การออกเอกสารสิ่งพิมพ์ การใช้สื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น นอกจากนี้ การประชุม และการสัมมนา ก็อาจนำมาใช้ได้ ในโอกาสอันควร การที่จะใช้วิธีการประชาสัมพันธ์อย่างไร แก่ผู้ใด จำนวนกี่ครั้ง เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาเป็นราย ๆ ไป แต่สิ่งที่ควรให้ผู้เกี่ยวข้องทราบก็คือ สิ่งสำคัญที่เปลี่ยนแปลงไปนั้น คืออะไร จะมีประโยชน์แก่ผู้เรียนหรือผู้เกี่ยวข้องอย่างไร และจะมีผลต่อบทบาทและหน้าที่ของเขาอย่างไร

การประชาสัมพันธ์หลักสูตรควรจัดเป็น 3 ระยะ คือ ก่อนการใช้หลักสูตร ระหว่างการใช้หลักสูตร และหลังการใช้หลักสูตร การวางแผนประชาสัมพันธ์หลักสูตรมีดังต่อไปนี้

1.7.1 การกำหนดวัตถุประสงค์ จะต้องกำหนดหรือระบุสิ่งที่ต้องการประชาสัมพันธ์ไว้อย่างชัดเจนว่าเพื่ออะไรบ้าง จะต้องสร้างความเข้าใจในสิ่งใด หรือด้วยการแก้ปัญหาใดในหลักสูตร

1.7.2 การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย จะต้องระบุให้แน่ชัดว่ากลุ่มเป้าหมายคือใคร มีพื้นฐานการศึกษาหรือภูมิหลังอย่างไร รวมทั้งรายละเอียดต่าง ๆ เช่น พื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งว่าใครจะสามารถเป็นผู้นำความคิดเห็น หรือมีอิทธิพลต่อการเผยแพร่ข่าวสารหลักสูตรไปสู่ประชาชนในท้องถิ่น

1.7.3 การกำหนดหัวเรื่อง จะต้องกำหนดให้แน่นอนว่า แนวหัวเรื่องเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์หลักสูตร จะเน้นไปในทางใด ตลอดจนการกำหนดสัญลักษณ์ หรือข้อความที่จะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ รวดเร็ว

1.7.4 การกำหนดระยะเวลา จะต้องมีการกำหนดระยะเวลา หรือจังหวะเวลาที่เหมาะสมที่สุดใน การปฏิบัติงาน ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1.7.5 การกำหนดสื่อ และเทคนิคต่าง ๆ จะต้องกำหนดลงไปว่า จะใช้สื่อหรือเครื่องมือใดบ้างรวม ทั้งเทคนิคอื่น ๆ

1.7.6 การกำหนดงบประมาณ จะต้องกำหนดงบประมาณที่จะใช้ในการดำเนินงานไว้อย่างชัดเจน การกำหนดงบประมาณ รวมทั้งกำหนดบุคลากรที่จะต้องใช้ในการดำเนินงาน (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2523)

กล่าวโดยสรุปการประชาสัมพันธ์หลักสูตรจะทำให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งผู้ปกครอง คณะกรรมการศึกษาของโรงเรียนและทุกคนในชุมชนให้ความสนใจถึงการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการเรียนรู้ เจตคติ ค่านิยม และความสามารถในการแก้ปัญหา และประโยชน์ที่จะเกิดแก่ผู้เรียน การประชาสัมพันธ์ หลักสูตร ควรจัดเป็น 3 ระยะ คือ ก่อนการใช้หลักสูตร ระหว่างการใช้หลักสูตร และภายหลังการใช้ หลักสูตร ในการประชาสัมพันธ์หลักสูตร จะต้องมีการวางแผนโดยกำหนดจุดประสงค์ กำหนดกลุ่มเป้าหมาย กำหนดหัวเรื่อง กำหนดระยะเวลา กำหนดสื่อ และเทคนิคในการประชาสัมพันธ์ ตลอดจนการกำหนด งบประมาณที่จะใช้ในการดำเนินงาน

2. ด้านงานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย

2.1 การจัดทำแผนการสอน

กรมวิชาการ (2533) ได้ให้ความหมายของแผนการสอนว่า หมายถึง การนำวิชา หรือ กลุ่มประสบการณ์ที่จะต้องทำการสอนตลอดภาคเรียนมาสร้างเป็นแบบแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อ อุปกรณ์การสอน และการวัดผลประเมินผล สำหรับเนื้อหาสาระและจุดประสงค์การเรียนรู้ย่อย ๆ ให้ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือจุดเน้นของหลักสูตร สภาพของผู้เรียน ความพร้อมของโรงเรียนในด้านวัสดุ อุปกรณ์ และความตรงกับชีวิตจริงในท้องถิ่น ซึ่งถ้ากล่าวอีกนัยหนึ่ง แผนการสอนก็คือ การเตรียม การสอนเป็นลายลักษณ์อักษรล่วงหน้า หรือคือบันทึกการสอนตามปกตินั่นเอง

สังัด อุทรานันท์ (2532) กล่าวว่าจัดทำแผนการสอนเป็นการขยายรายละเอียดของหลักสูตร ให้ไปสู่ภาคปฏิบัติ โดยการกำหนดกิจกรรมและเวลาไว้อย่างชัดเจน สามารถนำไปปฏิบัติได้ ดังนั้น การจัดทำ แผนการสอนจึงมักจะทำกันเป็นรายวิชา หรือเป็นรายชั้นเรียน แผนการสอนควรแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นแผนการสอนระยะยาว และอีกส่วนหนึ่งเป็นแผนการสอนระยะสั้น ซึ่งนำเอาแผนการสอนแต่ละ ส่วนของแผนการสอนระยะยาวมาขยายเป็นรายละเอียดสำหรับการสอนในแต่ละครั้ง แผนการสอนมีคุณค่า ต่อการจัดการเรียนการสอนของครู คือ

1. จะเป็นแนวทางในการสอน ซึ่งจะช่วยให้ความสะดวกรู้จักครูผู้ให้หลักสูตร สามารถดำเนินการสอนให้ได้ผลตามความมุ่งหมายของหลักสูตร

2. จะให้ความสะดวกแก่ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์ ในการช่วยเหลือ แนะนำ และติดตามผลการเรียนการสอน

3. จะเป็นแนวทางในการสร้างข้อทดสอบเพื่อประเมินผลการเรียนการสอน เพื่อให้มีความครอบคลุมกับเนื้อหาสาระที่ได้สอนไปแล้ว

การวางแผนการสอนจะช่วยให้การสอนมีประสิทธิภาพทำให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุเป้าหมาย เพราะได้มีการเตรียมแผนการสอนในแต่ละบทเรียนอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับ บทนา วัณณะ (2534) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการวางแผนการสอนไว้ดังนี้

1. ช่วยให้การตัดสินใจของครูว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อใด
2. มีโอกาสได้เตรียมตัวก่อนที่จะลงมือทำหรือปฏิบัติจริง ๆ
3. มีการเลือกสื่อการสอน จัดเตรียมไว้อย่างเหมาะสม
4. จุดประสงค์ของการเรียนชัดเจน และสอดคล้องกับเนื้อหา
5. การดำเนินการสอนของครูจะเป็นไปอย่างดี และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน
6. ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน
7. เวลาของผู้สอนใช้ได้อย่างประหยัด น้อยที่สุด

กล่าวโดยสรุปแผนการสอนคือสิ่งบอกแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแก่ครู เพราะในแผนการสอนจะบอกจุดประสงค์ เนื้อหาสาระ กระบวนการสอน การวัดและประเมินผล และมีการกำหนดเวลาในการสอนไว้อย่างครบถ้วน

2.2 การจัดสื่อการเรียนการสอน

กรมวิชาการ (2536) กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร ซึ่งเน้นทักษะกระบวนการต่าง ๆ เช่น กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา ครูควรจะให้ความสำคัญเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนที่จะนำมาใช้ โดยต้องพิจารณาเลือกสื่อมาใช้ให้เหมาะสม สอดคล้องกับเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนการสอน และนำมาใช้อย่างหลากหลาย ทั้งนี้สอดคล้องกับ ช่าง บัศวรี (2532) ที่ได้เสนอแนะหลักในการเลือกสื่อการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. ต้องตอบสนองจุดประสงค์การเรียนรู้
2. ต้องเหมาะสมกับวัยและพื้นฐานประสบการณ์ของผู้เรียน
3. ต้องเหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน
4. ต้องเหมาะสมทั้งในด้านค่าใช้จ่าย และการปฏิบัติ
5. ต้องหาได้ง่าย

กรมวิชาการ (2522) ได้เสนอแนะข้อควรคำนึงถึงหลักเกณฑ์ในการทำและการใช้สื่อการเรียนการสอนดังนี้

1. ครูผู้สอนควรคำนึงถึงวัสดุที่นำมาใช้นั้นจะต้องให้ข้อเท็จจริง และสร้างความคิดรวบยอดที่ถูกต้องให้แก่นักเรียน
2. ในด้านเนื้อหาของสื่อการสอน ต้องคำนึงถึงคุณค่าของการเรียนรู้เป็นสำคัญ
3. สื่อการเรียนการสอนนั้นต้องเหมาะสมกับอายุ สติปัญญา และประสบการณ์ของผู้เรียน
4. ควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการใช้มากกว่าครู
5. ควรคำนึงว่าสื่อการเรียนที่จะนำมาใช้นั้น จะส่งเสริมให้เกิดความรู้ได้เพียงใด
6. ต้องรู้จักเก็บรักษาสื่อการเรียนต่าง ๆ ให้อยู่ในสภาพดี และใช้ได้นาน
7. ต้องก่อให้เกิดกิจกรรมร่วมกันในการเรียนการสอน

ดังนั้นในการจัดสื่อการเรียนประกอบการสอนแต่ละครั้ง ครูจึงจำเป็นต้องรู้จักเลือกใช้ให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระที่สอน และตรงตามจุดประสงค์ของการเรียนการสอนในแต่ละครั้ง หลังจากการใช้แล้วควรมีการติดตามผลเพื่อปรับปรุง และในการใช้สื่อแต่ละครั้งครูควรเน้นให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงมากกว่าครู เพื่อให้เด็กเรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น รู้จักนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

2.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

2.3.1 กิจกรรมการเรียนการสอน

สันต์ ชรรมบำรุง (2527) กล่าวว่ากิจกรรมการเรียนการสอน คือ พฤติกรรมร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียน จัดขึ้นเพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้และประสบการณ์ตามความมุ่งหมายของการสอน

อำเภอ สุจริตกุล (2527) กล่าวถึง การเรียนการสอนจริยศึกษาหรือศีลธรรมตามแนวใหม่ สรุปได้ดังนี้ ควรจะต้องเน้นการปฏิบัติยิ่งกว่าทฤษฎี หรือการเรียนรู้แต่เพียงหัวข้อธรรมเท่านั้น ครูต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตลอดจนการใช้สื่อการสอนเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอในทุกโอกาส และที่สำคัญที่สุด คือ ต้องมีการนำเนื้อหาวิชาไปสอนให้สัมพันธ์กับมวลประสบการณ์ในกลุ่มวิชาอื่น ๆ ให้มากที่สุด แต่ต้องใช้กลวิธีในการสอนจริยศึกษา ซึ่งครูจะต้องมีหลัก คือ บอกให้รู้ ทำให้ดู และให้เห็นประโยชน์จริง จึงจะสามารถทำให้การเรียนการสอนจริยศึกษา หรือศีลธรรมประสบความสำเร็จ

กรมวิชาการ (2535) ได้เสนอจุดเน้นในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาโดยมีข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ ดังนี้

1. การสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการ "รับรู้" หมายความว่า นักเรียนได้เรียนโดยใช้ประสาทสัมผัส คือ หู ตา จมูก ลิ้น กาย และอารมณ์

2. การสอนพระพุทธศาสนาให้เกิดศรัทธาควบคู่กับการรู้คิดอย่างมีเหตุผล ครูผู้สอนควรเป็นตัวอย่างที่ดี มีพฤติกรรมการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการ และให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย ด้วยการเสริมสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นที่เกิดจากการเรียนพระพุทธศาสนามี 3 องค์ประกอบ คือ

- 2.1 เชื่อมั่นว่า หลักพระพุทธศาสนาเป็นความจริง ความดีจริง และความงามที่แท้จริง
- 2.2 เชื่อมั่นว่า การปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนาย่อมเกิดผลที่มีคุณค่าที่แท้จริงแก่ชีวิต
- 2.3 เชื่อมั่นว่าการศึกษเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เป็นการเรียนศาสตร์ที่มีเหตุผล สามารถใช้

ปัญญาพิสูจน์เห็นจริงได้

3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ควรเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะดังนี้

- 3.1 เป็นกิจกรรมที่พัฒนานักเรียน ทั้งด้านกาย วาจา ใจ
- 3.2 ให้นักเรียนได้แสดงออกและมีส่วนร่วม
- 3.3 ให้โอกาสและเห็นความสำคัญของนักเรียนทุกคนในชั้นเรียน
- 3.4 ฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหา
- 3.5 สร้างบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน โดยใช้นิทาน เพลง และเกม
- 3.6 มีการจัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย

4. การจัดบรรยากาศของการเรียนการสอน ควรมีลักษณะดังนี้

- 4.1 มีสภาพแวดล้อมที่สะอาด สงบ ปลอดภัย ใกล้ชิดธรรมชาติ
- 4.2 วัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์การเรียนสามารถเคลื่อนย้าย ปรับเปลี่ยนใช้ได้ประโยชน์คุ้มค่า

และส่งเสริมการเรียนรู้

- 4.3 มีความเมตตา กรุณา และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างเพื่อน

นักเรียน

- 4.4 กระบวนการเรียนการสอนมีความร่าเริงเบิกบาน นักเรียนกล้าแสดงความคิดเห็น และ

แลกเปลี่ยนประสบการณ์

- 4.5 นักเรียนได้เห็นและยอมรับความรู้ ความจริงใจในพุทธธรรม ด้วยการเห็นตัวอย่าง

นอกจากนี้กรมวิชาการ (2535) ยังได้กำหนดหลักการและเจตนารมณ์ของหลักสูตรพระพุทธศาสนา ในด้านการจัดเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ว่า ต้องมุ่งบูรณาการ 5 ด้าน คือ

1. ให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และชี้แจงลักษณะที่สําคัญในหลักพระพุทธศาสนา
2. สนองความต้องการและช่วยแก้ปัญหาของบุคคลและสังคม
3. มีระบบการฝึกหัดอบรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา
4. มีความสอดคล้องกับเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทย
5. มีหลักในการวิเคราะห์และประเมินผลของการปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุป การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา จริยศึกษาหรือศีลธรรม ต้องอาศัยเทคนิคและวิธีสอนหลาย ๆ แบบที่ครูต้องเลือกและนำมาใช้ให้เหมาะสมในการสอนภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทั้งปัญญา ความรู้ เจตคติ และทักษะที่จะนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

2.3.2 วิธีการสอน

วิธีสอน หมายถึง วิธีต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อช่วยให้การจัดการเรียนการสอนในรูปแบบต่าง ๆ บรรลุเป้าหมาย โดยแต่ละวิธีจะประกอบไปด้วยลักษณะอันเป็นจุดเด่นเฉพาะของวิธีนั้น และกระบวนการอันเป็นหลักในการดำเนินการตามวิธีนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ ได้นำเสนอวิธีสอนที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยสรุปดังนี้

วิธีสอนโดยใช้บทบาทสมมติ คือ การสอนที่ใช้บทบาทที่สมมติขึ้นจากความเป็นจริง มาเป็นเครื่องมือในการสอน โดยผู้สอนสร้างสถานการณ์ สมมติบทบาทขึ้นมาให้ผู้เรียนได้แสดงออก ตามที่ตนคิดว่าควรจะเป็นและถือเอง การแสดงออกทั้งทางด้านความรู้ ความคิด และพฤติกรรม ของผู้แสดง มาใช้เป็นพื้นฐานในการให้ความรู้ และสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้เรียนในเรื่องความรู้สึกและพฤติกรรม อันจะทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจเนื้อหาสาระของสิ่งที่เรียนอย่างลึกซึ้ง และรู้จักปรับหรือเปลี่ยนพฤติกรรม และแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน เป็นการสอนที่เน้นกระบวนการความรู้ที่ออกแบบโดย Richard Suchman ซึ่งเป็นการสอนที่เน้นการสอนวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ด้วยการตั้งคำถามเพื่อให้ผู้เรียน ค้นพบหลักการและกฎเกณฑ์ด้วยตนเอง ซึ่งมี 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเสนอปัญหา 2) ขั้นซักถาม และ 3) ขั้นวิจารณ์กระบวนการสืบค้นด้วยคำถาม

วิธีสอนแบบเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง หมายถึง การสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนดำเนินการ ศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง โดยผู้เรียนสามารถเลือกหัวข้อ เนื้อหา วิธีการ และสื่อการเรียนการสอนได้ ตามความสนใจ โดยมีผู้สอนช่วยให้คำปรึกษาแนะนำเป็นระยะ ๆ เกี่ยวกับการหาแหล่งความรู้ วิธีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ การวิเคราะห์และสรุปข้อความรู้ รวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความใฝ่รู้ และทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง

วิธีการสอนแบบแก้ปัญหา เป็นการสอนที่เน้นการใช้ปัญหาเป็นเครื่องมือในการช่วยให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมาย โดยผู้สอนจัดสภาพการณ์ การเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา ตามความเป็นจริง โดยให้ผู้เรียนได้ฝึกกระบวนการแก้ปัญหาพร้อมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิด ความเข้าใจในตัวปัญหานั้นอย่างชัดเจน ได้เห็นทางเลือกและวิธีการแก้ปัญหานั้นอย่างหลากหลาย รวมทั้งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความต้องการใฝ่รู้ และเกิดทักษะกระบวนการคิด กระบวนการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

วิธีการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง เป็นการสอนโดยใช้สถานการณ์ที่จำลองขึ้นให้ เหมือนจริง หรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด เป็นเครื่องมือในการสอนโดยการให้ผู้เรียนเข้าไปอยู่

ในสภาพการณ์นั้น ไปมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในสภาพการณ์นั้น และใช้ข้อมูลที่มีสภาพคล้ายกับข้อมูล ในความจริงในสถานการณ์นั้น ในการตัดสินใจและแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยที่การตัดสินใจนั้น จะส่งผลถึงผู้เล่น ในลักษณะเดียวกับที่เกิดขึ้นในสภาพการณ์จริง

วิธีสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center) เป็นการจักระบบห้องเรียนเพื่อส่งเสริมให้ ผู้เรียนสามารถประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมการเรียนรู้อาศัยเนื้อหาวิชา ที่จัดออกเป็นหน่วย ๆ แต่ละหน่วยจะมีกิจกรรม วัสดุอุปกรณ์ และเนื้อหาวิชาแตกต่างกัน ผู้เรียนจะเรียนรู้ โดยการประกอบกิจกรรมจากหน่วยต่าง ๆ ตามที่กำหนดภายใต้การดูแลของครู ศูนย์การเรียนรู้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) การจัดศูนย์การเรียนรู้ในห้องเรียน และ 2) การจัดศูนย์การเรียนรู้แบบเอกเทศ

วิธีสอนแบบค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เป็นการสอนที่เน้นให้นักเรียนมีอิสระในการแสวงหา และสร้างความรู้ ตอบสนองความสนใจใฝ่รู้ ตลอดจนฝึกการวิเคราะห์ สังเคราะห์ บูรณาการความรู้ และความรับผิดชอบมุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ 1) รับรู้สิ่งที่ควรศึกษา 2) คิดวิเคราะห์ประเด็นปัญหา 3) สังเคราะห์สร้างแนวปฏิบัติที่เหมาะสม 4) ลงมือปฏิบัติ 5) ประเมินผลและปรับปรุง และ 6) ชื่นชมต่อการปฏิบัติงาน

วิธีสอนแบบสืบสอบ คือ การสอนที่เน้นบทบาทของผู้เรียนในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดคำถาม เกิดความคิดที่จะแสวงหาความรู้ เพื่อนำมาประมวลหาคำตอบ หรือข้อสรุปในเรื่องที่ศึกษาด้วยตนเอง โดยที่ผู้สอนกำหนดกระบวนการสอน ซึ่งประกอบด้วยการตั้งประเด็นคำถาม การสืบค้นหาแหล่งความรู้ การศึกษาข้อมูล การวิเคราะห์และสรุปข้อมูล การอภิปรายโต้แย้งทางวิชาการ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น

วิธีสอนแบบการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม หมายถึง ประสพการณ์ทางการเรียนรู้ ที่นักเรียนได้รับการลงมือร่วมปฏิบัติกิจกรรมเป็นกลุ่ม กลุ่มจะมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของแต่ละคน แต่ละคนในกลุ่มมีอิทธิพล และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน ขั้นตอนในการสอนโดยการเรียนรู้โดย กระบวนการกลุ่ม 1) ตั้งจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน 2) จัดประสพการณ์การเรียนรู้ โดยประกอบด้วย ขั้นนำ ขั้นสอน ขั้นวิเคราะห์ ขั้นสรุปและนำหลักการไปประยุกต์ใช้ และขั้นประเมินผล

วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ เป็นหลักการและขั้นตอนการสอนตามแนว พุทธวิธี ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดศรัทธา ที่จะเรียนและได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดยแยกกายนำไปสู่การปฏิบัติตน ครูและศิษย์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และศิษย์ได้มีโอกาสคิด แสดงออก ปฏิบัติอย่างถูกวิธีจนสามารถใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม ขั้นตอนการสอนมี 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นนำ คือการสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียนและบทเรียน 2) ขั้นสอน และ 3) ขั้นสรุป

การใช้เกมในการสอน เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนเข้าไปอยู่ในกิจกรรมสถานการณ์ ที่ผู้เล่น ยินยอมตกลงกัน ที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่ง เพื่อให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ

กล่าวโดยสรุป ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระพุทธศาสนา สามารถเลือกใช้วิธีสอนได้หลากหลาย เช่นเดียวกับการเลือกใช้วิธีสอนในกลุ่มประสบการณ์อื่น ๆ ทั้งนี้การที่จะเลือกวิธีสอนใด ควรคำนึงถึงความเหมาะสมกับเนื้อหาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จุดประสงค์ วัตถุประสงค์ หรือวัยของนักเรียน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเกิดสัมฤทธิ์ผลสูงสุด และผู้เรียนเกิดปัญญาสามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีสติใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2.4 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนมาก โดยเฉพาะในสภาพสังคมปัจจุบัน ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้โดยการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้มีประสบการณ์ที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนั้น ครูนอกจากจะจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามเนื้อหาวิชาในหลักสูตรแล้ว ยังจะต้องจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาเพื่อเสริมประสบการณ์ให้กับผู้เรียนอีกด้วย (นวพรรณ สรรพสิน, 2537)

กระทรวงศึกษาธิการ (2520) ได้ให้ข้อสรุปไว้ว่า การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีความมุ่งหมายที่สำคัญดังนี้

1. เพื่อสนองความต้องการทางจิตวิทยาของนักเรียน ซึ่งได้แก่ ความต้องการเป็นสมาชิกของกลุ่ม การยอมรับของบุคคลวัยเดียวกัน การยกย่องชมเชย ความสำเร็จ การฝึกทักษะ การอยู่ในสภาพแวดล้อมซึ่งอบอุ่นและเป็นมิตร เพื่อทดแทนสิ่งที่ตนเองขาด เช่น ความสามารถในการเรียน เป็นต้น

2. เพื่อช่วยให้นักเรียนได้แสดงออกในด้านความสนใจ ความสามารถพิเศษ และความกระตือรือร้นของนักเรียน เช่น กิจกรรมด้านดนตรี ศิลปะ เป็นต้น

3. เพื่อให้มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ มีความเข้าใจและเลื่อมใสในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

4. เพื่อช่วยให้นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้มีคุณค่าและเกิดประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

5. เพื่อเป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดีระหว่างนักเรียน และนักเรียนกันเอง

6. เพื่อช่วยพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนได้ดียิ่งกว่าการเรียนในชั้นเรียน

สุมิตร คุณานุกร (2523) กล่าวถึง ประโยชน์ของกิจกรรมเสริมหลักสูตรไว้ดังนี้

1. เป็นการส่งเสริมการเรียนในชั้นเรียน

2. เป็นการพิจารณาความสนใจและความสามารถพิเศษของผู้เรียน พัฒนาความสนใจ และ

พัฒนาทักษะ

3. เป็นการบริการให้แก่โรงเรียน การทำความสะอาด ปลูกฝังความรัก ความผูกพันต่อโรงเรียน

4. เป็นการบริการสังคม เช่น ลูกเสือ ยุวกาชาด เป็นต้น

5. เป็นการส่งเสริมการเข้าสังคมและการพักผ่อน มีทักษะในการเข้าสังคม ทำงานกลุ่มได้

6. เป็นการส่งเสริมกีฬา

ประภาพรณ สุวรรณสุข (2524) กล่าวว่า กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่ครูและนักเรียนร่วมกันจัดทำขึ้นนอกเหนือไปจากกิจกรรมที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมประสบการณ์ของนักเรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เพื่อให้นักเรียนได้เจริญงอกงามทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เพื่อให้การเรียนการสอนตามประมวลการสอนในหลักสูตรสมบูรณ์ยิ่งขึ้น อีกทั้งช่วยให้นักเรียนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมเสริมหลักสูตร ย่อมต้องไม่มีการให้หน่วยกิต หรือคะแนนที่จะส่งผลให้นักเรียนสอบไล่ได้ หรือตก

กิจกรรมเสริมหลักสูตรเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้นักเรียนแต่ละคนได้รับความรู้จากประสบการณ์ในโรงเรียน โดยการจัดสิ่งแวดล้อม บรรยากาศที่เหมาะสมเพื่อให้นักเรียนเกิดเจตคติที่ดี มีความก้าวหน้าทางวิชาการ ช่วยพัฒนาบุคลิกภาพ และความสามารถเฉพาะตน เป็นการช่วยเสริมการนำหลักสูตรไปใช้ให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

2.5 การวัดและประเมินผล

อุทุมพร (ทองอุไทย) จามรมาน (2520) กล่าวว่า การวัด หมายถึง กระบวนการที่ตัวเลขหรือสัญลักษณ์จะถูกนำมาเกี่ยวข้องกับลักษณะของวัตถุ คน หรือสิ่งที่จะวัด การวัดจึงต้องมีคุณสมบัติดังนี้ คือ ต้องมีกลุ่มของวัตถุหรือคน มีคุณสมบัติของลักษณะที่จะวัด มีการกระทำโดยการให้ตัวเลขหรือสัญลักษณ์กับลักษณะวัตถุ และสุดท้าย คือ ต้องพิจารณาถึงธรรมชาติตลอดจนนำตัวเลขหรือสัญลักษณ์เหล่านี้ไปใช้

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2522) ให้ความหมายว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งของ หรือการกระทำใด ๆ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานถ้าพิจารณาในด้านการเรียน การสอน การประเมินผลการเรียนรู้ หรือพัฒนาการของผู้เรียน เป็นกระบวนการที่ประเมินว่า ผู้เรียนได้มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงตามที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลจะช่วยตัดสินประสิทธิภาพของผู้เรียนและผู้สอน

กาญจนา กุณวรักษ์ (2527) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการประเมินผลที่สำคัญมี

3 ประการ คือ

1. เพื่อบ่งชี้ว่าผู้เรียนมีความรู้ เจตคติ และทักษะที่สำคัญเพียงพอหรือไม่
2. เพื่อวินิจฉัยจุดเด่นและจุดด้อยของผู้เรียน โดยสังเกตจากสัมฤทธิ์ผลที่แสดงออกมา
3. เพื่อบ่งชี้ระดับสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียนแต่ละคน

เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผล

พนัส หันนาคินทร์ (2528) กล่าวถึง เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผล โดยทั่วไปสรุปได้ดังนี้

1. การสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน
2. การให้นักเรียนรายงานตนเอง (Self report) เป็นวิธีการที่ให้นักเรียนเขียนเรื่องราวที่เกี่ยวกับตัวเองออกมา การเขียนนั้นยอมทำให้ครูทราบถึงสิ่งต่าง ๆ ในตัวนักเรียนได้
3. การทดสอบ หมายถึง วิธีการที่ให้นักเรียนตอบคำถามของครู มี 3 แบบคือ
 - 3.1 การทดสอบแบบปากเปล่า (Oral test) คือให้นักเรียนตอบคำถามที่ครูถามด้วยคำพูดของนักเรียนเอง
 - 3.2 การทดสอบแบบข้อเขียน (Written test) คือ การให้นักเรียนเขียนคำตอบต่อคำถามของครูเป็นลายลักษณ์อักษร หรือทำเครื่องหมายอื่นใดตามที่ได้กำหนดไว้
 - 3.3 การทดสอบโดยการให้ปฏิบัติจริง (Performance test) การทดสอบนี้ต้องการดูความสามารถในการปฏิบัติจริงตามสถานการณ์ต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) มุ่งพัฒนานักเรียนทั้งในด้านความรู้ ความคิด คุณลักษณะซึ่งครอบคลุมเรื่องของ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ให้มีอยู่หรือเป็นไปในทางที่พึงประสงค์

กรมวิชาการ (2535) ได้เสนอแนวการวัดผลเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้

1. การวัดพฤติกรรมด้านความรู้ความคิด ครูสามารถกระทำได้โดยการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้แสดงความรู้ การคิดหาเหตุผล หรือนำความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่มาใช้ในการแก้ปัญหาของตน ซึ่งอาจจะประเมินนักเรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม
2. การวัดพฤติกรรมด้านความรู้สึก อาจจะวัดได้ดังนี้
 - 2.1 การวัดทางตรง ครูใช้การสังเกตการกระทำของนักเรียนในสถานการณ์ต่าง ๆ
 - 2.2 การวัดทางอ้อมกระทำโดยให้ผู้เรียน (ผู้ถูกวัด) บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ และการปฏิบัติของตนเอง
3. การวัดพฤติกรรมด้านการปฏิบัติมีกรวัดดังนี้
 - 3.1 วัดกระบวนการทางตรง คือ การสังเกตพฤติกรรมขณะนักเรียนกำลังปฏิบัติกิจกรรมในสถานการณ์จริง หรือสถานการณ์จำลอง วิธีการวัดผล โดยการกำหนดพฤติกรรมที่จะสังเกตไว้ล่วงหน้า ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

3.2 วัดกระบวนการทางอ้อม กรณีไม่อาจสังเกตโดยตรงในห้องเรียนหรือในโรงเรียนได้ จะใช้วิธีการทางอ้อม โดยให้นักเรียนบอกเล่ากิจกรรมที่ตนเคยปฏิบัติที่บ้านเพื่อให้เพื่อนนักเรียน ครู ผู้ปกครอง ช่วยรายงานการปฏิบัติ

3.3 การวัดผลผลิตปลายทาง คือการวัดพฤติกรรมทางด้านปฏิบัติโดยการอนุมานจากผลงานที่นักเรียนทำ ซึ่งวิธีการนี้จะใช้วัดพฤติกรรมด้านการปฏิบัติที่เป้าหมายปลายทางได้ เป็นผลงานหรือชิ้นงานเป็นส่วนใหญ่

สรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลการเรียนพระพุทธศาสนา มีลักษณะเดียวกันกับการวัดและประเมินผลในรายวิชาอื่น ๆ กล่าวคือ เป็นการวัดและประเมินผลทั้งด้านความรู้ ความคิดที่ถูกต้อง มีเจตคติที่ดีต่อการประพฤติตามคุณธรรม จริยธรรม เห็นคุณค่า ชื่นชมยินดี และเต็มใจรับเอาค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมเหล่านั้นมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ

3. ด้านงานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย

3.1 การนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร

การนิเทศมีความจำเป็นยิ่งในวงการศึกษา เพราะเป็นการช่วยปรับปรุงการเรียนการสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ในระหว่างการใช้หลักสูตรนั้น หน่วยงานผู้รับผิดชอบในการพัฒนาหลักสูตร ควรจะจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร เพื่อเป็นการให้ความรู้เพิ่มเติมและติดตามผลการใช้หลักสูตรในโรงเรียนว่า ได้ดำเนินการด้วยความถูกต้อง หรือมีปัญหาใดเกิดขึ้น หากมีปัญหาก็จะได้หาทางแก้ไขให้ลุล่วงไป ในการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร หรือการนิเทศการจัดการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงหลักสำคัญของการนิเทศ คือเป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน หรือให้คำแนะนำช่วยเหลือ ซึ่งผู้นิเทศจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีกับผู้รับการนิเทศ การดำเนินการนิเทศจะต้องดำเนินการไปด้วยบรรยากาศแห่งความเป็นประชาธิปไตย และร่วมมือกัน (สวัด อุทรานันท์, 2528)

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) กล่าวถึงการนิเทศว่า มีทั้งนิเทศภายนอกและนิเทศภายใน การนิเทศภายใน ถือเป็นสิ่งที่สถานศึกษาทุกแห่งควรจัดให้มีขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยมีการจัดองค์การ เป้าหมายการนิเทศ วิธีการนิเทศ และกิจกรรมในการนิเทศ กำหนดไว้อย่างชัดเจน การบริหารการศึกษา และการนิเทศการศึกษาจะต้องประสานสัมพันธ์กัน

กระทรวงศึกษาธิการ (2526) กล่าวถึง วิธีการนิเทศภายใน ได้แก่ 1.) การแนะนำ 2.) การประชุมชี้แจง 3.) การประชุมเชิงปฏิบัติการ 4.) การประชุมสัมมนา 5.) การประชุมอบรม 6.) การบรรยายและอภิปราย 7.) การศึกษานอกสถานที่ 8.) การจัดทำเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ 9.) การจัดตั้งศูนย์วิชาการเป็นศูนย์รวมเอกสารและสิ่งพิมพ์ 10.) การเยี่ยมเยียนตามชั้นเรียน และ 11.) การสาธิตโดยแสดงตัวอย่างให้ดู

นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการ (2526) ยังได้เสนอวิธีการติดตามผลไว้ สรุปได้ดังนี้

1. การติดตามและตรวจสอบเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ เอกสารหลักสูตรแบบบันทึก การประเมินผล การเรียนของรายวิชา การแสดงสถิติการมาปฏิบัติงานของครู และแผนปฏิบัติการสอน หรือแผนการสอน ของครู

2. การติดตามผลการปฏิบัติงานประจำเดือน และประจำปี ซึ่งโรงเรียนต้องกำหนดกิจกรรม และงานที่ต้องปฏิบัติโดยสังเขปลงในปฏิทินประจำปีของโรงเรียนให้สอดคล้องกับหลักสูตรใหม่ อาจทำเป็นราย สัปดาห์ รายเดือน และรายภาค เพื่อสะดวกในการติดตามผลการปฏิบัติงานประจำเดือนและตลอด ปีการศึกษา

ดังนั้นการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรจึงเป็นกิจกรรมสำคัญที่จะช่วยปรับปรุงการเรียน การสอนให้บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร การนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรจึงเป็นการให้คำแนะนำ ช่วยเหลือ มีใช้การตรวจสอบเพื่อจับผิด ผู้นิเทศต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้รับการนิเทศ และดำเนินการนิเทศภายใต้บรรยากาศแห่งความร่วมมืออันดี ตามวิถีประชาธิปไตย

3.2 การสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครูผู้สอน

ครูผู้สอนในฐานะผู้ใช้หลักสูตรโดยตรง ซึ่งย่อมต้องมีภาระรับผิดชอบมาก สมควรได้รับการให้ กำลังใจและการบำรุงขวัญจากผู้บริหารโรงเรียน เพื่อให้งานการใช้หลักสูตรดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจจะโดยวิธีการยกย่องชมเชยผลงาน เป็นผู้ให้คำปรึกษา ตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือครูในการจัด กิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวทางที่หลักสูตรกำหนด ส่งเสริมให้ครูได้เพิ่มพูนความรู้และทักษะเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรอยู่เสมอ

สังัด อุทรานันท์ (2528) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารโรงเรียนในการใช้หลักสูตรส่วนที่เกี่ยวกับ การสร้างขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอนว่า ผู้บริหารโรงเรียนควรกระตุ้นและส่งเสริมครูในการใช้หลักสูตรอย่าง ถูกต้อง เช่นการจัดอบรม จัดประชุม หรือสัมมนา และควรให้กำลังใจ และบำรุงขวัญแก่ครูผู้ใช้หลักสูตรอย่าง ดีมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นเยี่ยงอย่างแก่ครูคนอื่น

ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินการใช้หลักสูตรของครูเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารโรงเรียนควร ตระหนักถึงและใส่ใจในการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครูผู้ใช้หลักสูตรอย่างทั่วถึง

บทบาทของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร

การดำเนินการใช้หลักสูตร จะบรรลุจุดหมายได้นั้น ขึ้นอยู่กับความมีประสิทธิภาพและบทบาท ของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรที่จะต้องให้ความร่วมมือ และประสานงานกันอย่างเต็มที่

สังัด อุทรานันท์ (2528) ได้กล่าวถึงบุคลากร และบทบาทของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร ดังนี้

บทบาทของนักวิชาการ

นักวิชาการซึ่งได้แก่ ศึกษานิเทศก์ หรือนักวิชาการที่ทำหน้าที่พัฒนาหลักสูตรมีบทบาทในการส่งเสริมการใช้หลักสูตร ดังนี้

1. ช่วยพัฒนาครูให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการใช้หลักสูตร และดำเนินการเรียนการสอนตามเจตนารมณ์ของหลักสูตร
2. ทำการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรในหน่วยงานที่ใช้หลักสูตร
3. ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินการใช้หลักสูตร โดยการให้บริการวัสดุหลักสูตร และให้กำลังใจแก่ผู้นำหลักสูตรไปใช้

บทบาทของผู้บริหารโรงเรียน

ผู้บริหารโรงเรียนควรมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนการใช้หลักสูตร ดังนี้

1. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร
2. ให้บริการวัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนชนิดต่าง ๆ แก่ครู
3. ดำเนินการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตรภายในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ
4. กระตุ้นและส่งเสริมครูในการใช้หลักสูตรอย่างถูกต้อง เช่นการจัดอบรม หรือจัดประชุมสัมมนา เป็นต้น
5. ให้กำลังใจและบำรุงขวัญแก่ครูผู้ใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นเยี่ยงอย่างแก่ครูคนอื่น ๆ

นพวรรณ สรรพสิน (2538) กล่าวว่า ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียน ในฐานะผู้บริหารจึงต้องเป็นผู้นำทางวิชาการของโรงเรียน นอกจากนี้ยังต้องมีความรู้ความเข้าใจในการใช้หลักสูตรเป็นอย่างดี เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือครูในโรงเรียนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวทางที่หลักสูตรกำหนด และส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียนในที่สุด

นอกจากนี้ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525) ได้กล่าวว่า ครูใหญ่เป็นผู้มีบทบาทมากเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร ซึ่งจะต้องทำการศึกษาหลักสูตรให้ชัดเจน เพื่อที่จะจัดงานวางแผนเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร ดังต่อไปนี้

1. การเตรียมวางแผนการใช้หลักสูตรใหม่
2. การเตรียมจัดอบรมครูเพื่อใช้หลักสูตรใหม่
3. การจัดครูเข้าสอน

4. การจัดตารางสอน
5. การจัดการบริหารวัสดุประกอบหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน
6. การประชาสัมพันธ์การใช้หลักสูตรกับผู้ปกครอง คณะกรรมการศึกษาของโรงเรียน ชุมชน
เกี่ยวกับจุดประสงค์ หลักการ โครงสร้าง การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
7. การจัดสภาพแวดล้อม อาคารสถานที่ และเลือกสรรโครงการกิจกรรมเสริมหลักสูตร
8. การจัดโครงการประเมินผลการใช้หลักสูตร และการปรับปรุงหลักสูตร

บทบาทของครู

ครูประจำชั้นหรือครูผู้สอนเป็นส่วนสำคัญของการใช้หลักสูตร เพราะครูเป็นผู้จัดประสบการณ์เรียนรู้ให้กับเด็ก ครูจะต้องมองเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงในสังคม และก้าวหน้าที่ทันกับเหตุการณ์ ตลอดจนทำให้เด็กเรียนมีส่วนร่วมในชีวิตสังคมปัจจุบันมากที่สุด ฉะนั้นครูจึงมีบทบาทเป็นอย่างมากต่อการเรียนรู้ของเด็กและหลักสูตรจะบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่อยู่ที่ครูเป็นส่วนใหญ่ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2525)

กาญจนา คุณารักษ์ (2535) และสมิทร จุณานุก (2523) มีความเห็นสอดคล้องกันว่าครูเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในการที่จะทำให้หลักสูตรบังเกิดผลตามที่มุ่งหมาย ไม่ว่าจะมีความมุ่งหมายของหลักสูตร หรือความมุ่งหมายของหมวดวิชาก็ตาม ว่ามีความหมายในทางปฏิบัติอย่างไรจะจัดการเรียนการสอนอย่างไรจึงจะบรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

แรมสมร อยู่สถาพร (2531) กล่าวถึงบทบาทของครูในการใช้หลักสูตร สรุปได้ดังนี้ ครูคือผู้ให้หลักสูตรโดยตรง คณะผู้สร้างหลักสูตร และผู้บริหารควรชี้แจงให้ครูตระหนักถึงความสำคัญของตน และให้เข้าใจบทบาทหน้าที่อย่างถ่องแท้ ครูทุกคนต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรที่ตนนำมาใช้และควรจะได้รับการฝึกฝนให้มีความรู้ทั้งด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วิธีสอน การวัดและประเมินผลการเรียน ตลอดจนความรู้ด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับเด็กที่สอน เพื่อให้ครูสามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทบาทของหัวหน้าหมวดวิชา

หัวหน้าหมวดวิชา หรือหัวหน้าสายวิชาควรจะดำเนินการส่งเสริมการใช้หลักสูตร โดยการศึกษา รายละเอียด ทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร และช่วยวางแผนรวมทั้งการจัดทำแผนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักสูตรที่ตนรับผิดชอบ จัดทำวัสดุหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน พยายามให้ทบทวนแก่ครูคนอื่น ดำเนินการนิเทศติดตามการใช้หลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ และทำการประสานงานการใช้หลักสูตรกับหมวดวิชาอื่น หรือสายวิชาอื่น ๆ เพื่อให้การใช้หลักสูตรภายในโรงเรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (สังต์ อุทรานันท์, 2528)

บทบาทของบุคลากรอื่น

บุคลากรอื่น ๆ ในโรงเรียน ได้แก่ บุคลากรในฝ่ายสนับสนุนการสอน และบทบาทของเจ้าหน้าที่ห้องสมุด เจ้าหน้าที่วัดผล และเจ้าหน้าที่แนะแนวควรมีลักษณะดังนี้

บุญมี เณรยอด (2525) กล่าวว่า เจ้าหน้าที่ห้องสมุด หรือบรรณารักษ์จะต้องเป็นผู้ทราบรายวิชาที่เปิดสอนในสถานศึกษาเพื่อการจัดบริการด้านเอกสาร ตำราเรียน แบบเรียน วารสาร หนังสือพิมพ์ และหนังสืออ้างอิง ให้สม่ำเสมอทันสมัย บรรณารักษ์ต้องเป็นผู้มีความก้าวหน้าในการปรับปรุงห้องสมุด และให้ความสะดวกแก่ผู้ใช้บริการห้องสมุด เพื่อให้ห้องสมุดเป็นศูนย์กลางวิชาความรู้

เจ้าหน้าที่วัดผลการศึกษา มีหน้าที่ในการวัดและประเมินผลการศึกษาของผู้เรียน

เจ้าหน้าที่แนะแนวมีหน้าที่ในการแนะแนวทางแก่ผู้เรียนในด้านการเรียนและความประพฤติที่เหมาะสม รวมทั้งหาทางช่วยเหลือ หรือแนะนำในกรณีที่ผู้เรียนประสบกับปัญหาต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุปการใช้หลักสูตรจะประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ได้นั้นย่อมขึ้นกับบทบาทของเจ้าหน้าที่ของบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรซึ่งประกอบด้วย

นักวิชาการหรือศึกษานิเทศก์ ซึ่งมีบทบาทในการช่วยพัฒนาครูให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร นิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร พร้อมทั้งให้การสนับสนุนและส่งเสริมครูในการดำเนินการใช้หลักสูตร

ผู้บริหารโรงเรียน มีบทบาทในการศึกษาและทำความเข้าใจหลักสูตรให้บริการวัสดุหลักสูตรแก่ครู และดำเนินการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร กระตุ้นและส่งเสริมให้กำลังใจ และบำรุงขวัญครูผู้ใช้หลักสูตร ตลอดจนให้คำปรึกษาแนะนำ สนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวทางที่หลักสูตรกำหนด

ครูผู้ใช้หลักสูตรจะต้องมีบทบาทสำคัญ เพราะเป็นผู้ดำเนินการใช้หลักสูตรโดยตรง ต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตร จัดประสบการณ์เรียนรู้ และดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้พัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายที่หลักสูตรกำหนดไว้

สำหรับหัวหน้าหมวดวิชา และบุคลากรอื่น ๆ ในโรงเรียน ได้แก่ เจ้าหน้าที่ห้องสมุด เจ้าหน้าที่วัดผล เจ้าหน้าที่แนะแนว ทุกฝ่ายควรศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร เพื่อเตรียมการวางแผนให้บริการแก่ครู ทั้งในด้านเอกสารตำราเรียน การให้คำปรึกษาในเรื่องการวัดและประเมินผล พร้อมทั้งการช่วยแก้ปัญหาแนะนำในกรณีที่ผู้เรียนประสบปัญหาต่าง ๆ

ความหมายและความสำคัญของพระพุทธศาสนา

ความหมายของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทย พระเทพเวที (ประยุทธ ปยุตโต, 2536) กล่าวถึงพระพุทธศาสนา โดยสรุปว่า พระพุทธศาสนาเป็นระบบความคิด คำสอน ความเชื่อถือ และการปฏิบัติที่เก่าแก่ ซึ่งเมืองไทยรับนับถือมาเป็นเวลานาน พระพุทธศาสนามีประโยชน์ เกื้อกูลแก่กิจการด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านการศึกษาเป็นอันมาก หรือพูดให้ดีกว่า บรรพบุรุษของไทยได้นำเอาพระพุทธศาสนามาใช้ประโยชน์ในทางการศึกษามากบ้าง น้อยบ้าง ตามยุคสมัย

สมเด็จพระญาณสังวร (2522) ได้ทรงให้ความหมายว่า พระพุทธศาสนา หมายถึง พระธรรม เทศนา พระธรรมวินัย หรือพระธรรมคำสอน การสั่งสอนแนะนำที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แสดงความเป็นจริงตามกฎธรรมชาติ จากตัวพระองค์เองถึงตัวผู้ฟังโดยตรง และพระธรรมที่ทรงเทศนานี้ ได้ตรัสรู้เองโดยมิได้รับหรือฟังมาจากใคร

พระพุทธทาสภิกขุ (2527) ได้ให้ความหมายของพระพุทธศาสนาว่า หมายถึง ศาสนาของผู้รู้ พุทธศาสนิกชนก็แปลว่า ผู้ปฏิบัติตามหลักผู้รู้ รู้สิ่งทั้งปวงที่เป็นจริง ศาสนาพุทธ คือศาสนาที่ทำให้รู้ว่าอะไรเป็นธรรม เป็นศาสนาที่เกี่ยวข้องกับความจริงต้องปฏิบัติเองจึงจะรู้ได้ เมื่อรู้ถึงที่สุดแล้ว ก็ไม่ต้องกลัวกิเลส ตัณหาต่าง ๆ จะถูกความรู้นั้นทำลายไปสิ้น อวิชา คือความไม่รู้ก็จะดับไป เมื่อความรู้เกิดขึ้นมา

พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่สั่งสอนให้มนุษย์มีคุณธรรม หรือความดีงามประจำใจ เพื่อที่จะนำไปใช้ให้เหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่ และสภาพแวดล้อม เป็นตัวแทนของความดีงามทั้งหลาย เป็นอาหารสำคัญของจิต เพราะถ้าจิตใจปราศจากความดีงามแล้ว ย่อมจะครุ่นคิดในทางชั่วร้าย ซึ่งเป็นการทำลายตัวเอง ให้พินาศย่อยยับได้ (สุชีพ ปุญญานุภาพ และคณะ, 2529)

กล่าวโดยสรุป พระพุทธศาสนา คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นศาสนาของผู้รู้ เป็นศาสนาที่อาศัยสติปัญญา เพื่อทำลายความทุกข์ และดับแห่งทุกข์ทั้งหลาย

ความสำคัญของพระพุทธศาสนาแก่การศึกษา

พระพุทธศาสนา คือ คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงประทานแก่มนุษย์เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ เป็นศาสนาที่มีหลักธรรมที่ดี มีเหตุผล ประหยัดสมัยอยู่เสมอ หลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานแห่งความประพฤติทางกาย วาจา และใจของคนไทย กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทต่อชีวิตคนไทยทุกด้าน ทำให้เกิดความสงบสุข เมื่อคนส่วนใหญ่ศึกษาธรรมะและปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาก็จะมีกาย และจิตใจปกติ สงบเย็น เลิกเบียดเบียนตัวเอง เบียดเบียนผู้อื่น เลิกการเอาเปรียบเปรียบผู้อื่น และจะรักและช่วยเหลือกัน และมีความสามัคคี

ทางด้านการศึกษาและวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาได้ให้หลักธรรมที่เป็นรากฐานการศึกษาของไทย ที่สำคัญยิ่ง คือการพัฒนาองค์ประกอบภายในจิตใจของคนไทย ให้ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น หลักการและวิธีการเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ สอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งใด ๆ สอนอริยสัจ เพื่อให้มนุษย์รู้จักวิถีที่เลิศในการแก้ปัญหาหรือดับทุกข์ (อรอนงค์ สุวรรณกุล, 2528)

สมัยก่อนวัดและวังเป็นสถานที่ให้ความรู้ทำให้คนมีการศึกษา โดยพระเป็นผู้สั่งสอนถ่ายทอด โดยให้พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาสอนกันที่วัด จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนากับการศึกษามีความสำคัญควบคู่กันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันแห่งเดียวที่ทำให้การศึกษาโดยเฉพาะในด้านจริยธรรมเริ่มขึ้นที่วัด

ปัจจุบันสังคมไทยประสบปัญหาที่สำคัญ คือ ปัญหาความเสื่อมทางจิตใจของคนในสังคมมีพฤติกรรมที่ขาดคุณธรรม และจริยธรรมที่ดิ่งมลง เนื่องมาจากการห่างเหินจากพระพุทธศาสนา และมีได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจให้เจริญและสูงขึ้น จากสภาพการณ์ดังกล่าว ส่งผลให้ทุกหน่วยงานต่างหันมาให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาด้วยความเชื่อถือนับถือและยึดมั่นว่าพระพุทธศาสนาช่วยแก้ไข หรือทำให้ปัญหาต่าง ๆ เบาลงได้ ในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษากระทรวงศึกษาธิการได้ตระหนักถึงประเด็นปัญหาเหล่านี้ จึงได้มีการปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนาโดยให้เพิ่มเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในทุกระดับและทุกประเภทของการศึกษาให้สอดคล้องต่อเนื่องกันไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ซึ่งประกาศใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534 เป็นต้นมา

ความสำคัญในการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา

ศุภวรรณ รัตนานุกูล (2533) กล่าวว่า การศึกษาแผนโบราณเริ่มแรกของไทยได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา มีความผูกพันใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก การให้การศึกษาแก่เยาวชนของชาติจึงเป็นหน้าที่ของวัด และพระสงฆ์ รวมถึงการอบรมในวังเกี่ยวกับคุณงามความดีของผู้ดี การบ้านการเรือน การฝึกหัดวิชาชีวิตต่าง ๆ มักจะมีจริยศึกษาในรูปของจรรยาบรรณของวิชาชีพนั้น ๆ อยู่ด้วย ครั้นได้รับอิทธิพลจากตะวันตก การจัดการศึกษาของไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบมากขึ้น การจัดจริยศึกษาก็มีการพัฒนารูปแบบโดยลดหย่อนจากการเน้นการปฏิบัติมาเป็นการท่วง扮 จดจำ มองเห็นความสำคัญทางด้านวัตถุ จนละเลยการเห็นคุณค่าด้านจิตใจและความสำคัญของศีลธรรม จริยธรรมอันดีงาม ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ อย่างมากมาย นอกจากนั้น จากการศึกษาที่ประเทศไทยให้ความสำคัญทางด้านพัฒนาอุตสาหกรรม เพื่อมุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจและสังคมให้ทัดเทียมอารยประเทศ จึงทำให้สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่ง จากอบส์ (Jacobs) นักวิจัยชาวอเมริกัน ได้เคยวิจารณ์ถึงประเทศไทย ซึ่งอยู่ระหว่างการพัฒนาว่า

“ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา” (Modernization Without Development) ทั้งนี้เพราะผลของความเจริญก่อให้เกิดปัญหาสังคมเป็นอเนกมาก ได้แก่ ปัญหาอาชญากรรม ความรุนแรง การกดขี่ การกระทำทารุณทางเพศ ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหายาเสพติด ปัญหาการจราจร และอุบัติเหตุ มลภาวะเป็นพิษ โรคจิตประสาท เป็นต้น

ในการแก้ปัญหาสังคมดังกล่าว การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด การศึกษาจะประสบความสำเร็จอย่างแท้จริง จะต้องสามารถผลิตคนที่มีความรู้ และเปรียบพร้อมด้วยคุณธรรม ยึดมั่นในค่านิยมที่จะช่วยสร้างความเจริญก้าวหน้าให้เกิดขึ้นในสังคม (ประเสริฐ แยมกลิ่นพึ้ง, 2527) โดยเฉพาะการศึกษาด้านจริยศึกษา ทั้งนี้เพราะจริยศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาจิตใจของประชาชน ตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งปัจจุบัน ดังแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมุ่งส่งเสริมการศึกษาทั้งของรัฐและของสมัชชาควบคู่กันไป ทรงเห็นว่าการศึกษา และศาสนาเป็นสิ่งที่ไม่ควรแยกออกจากกัน เนื่องจากทรงเกรงว่าคนรุ่นหลังจะห่างเหินศาสนาจนกลายเป็นคนที่ไม่ธรรมในใจ จะหันไปในทางทุจริตมากขึ้น (อุษา ชัยโชติชัย, 2526) จากการศึกษาที่มีการเปลี่ยนแปลงและการผันผวนทางสังคมประกอบกับการจัดการศึกษาที่ผ่านมา ทำให้ให้นักการศึกษาและผู้เกี่ยวข้องพากันตื่นตัว คิดว่าควรนำพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาโดยใช้แนวคิดแบบตะวันตก ซึ่งเป็นพื้นฐานที่เกิดของพระพุทธศาสนาขึ้นใช้เป็นแนวทางในการอบรมสั่งสอนเด็กไทย โดยยึดหลักการและเหตุผลที่ว่า พื้นฐานเดิมสังคมไทยเป็นสังคมของศาสนาและคุณธรรมพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานที่สำคัญของสังคมไทย โดยเฉพาะการศึกษานั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของพระพุทธศาสนาอย่างมาก และเป็นมาโดยตลอด แต่ในระยะหลัง เมื่อประเทศไทยหันมาพัฒนาประเทศในแนวทางของตะวันตกมากขึ้นทำให้การศึกษาไทยในระดับต้นและระดับสูง ดำเนินตามแบบอย่างตะวันตกกันมาก ละเลยพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา การที่จะจัดการศึกษาของไทยให้เป็นไปอย่างสอดคล้องเหมาะสมและมีคุณค่ากับสังคมไทยอย่างแท้จริง จำเป็นจะต้องศึกษาหลักการศึกษามหาวิทยาลัยในทางพุทธศึกษา เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาในประเทศไทย อันจะเป็นทางให้สังคมไทยได้พัฒนาในทิศทางที่เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะครุศาสตร์, 2531) นอกจากนี้พระโสภณคณาภรณ์ (2526) ยังกล่าวอีกว่า วิชาพระพุทธศาสนาเป็นการสอนเพื่อสร้างคนจริง เพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ เพื่อพัฒนามนุษย์ให้เป็นกัลลปุตชน เป็นบัณฑิต เป็นนักปราชญ์ เป็นคนดีจริง ๆ เรียกว่า สัปบุรุษนั้นต้องพิจารณาด้วยระบบคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ดังที่ ธนู แสงศักดิ์ (2526) กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย ผู้ที่จะดำเนินชีวิตอยู่ด้วยดีได้ในสังคมไทย จะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถประพฤติปฏิบัติตนให้เข้ากับวัฒนธรรมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐาน ซึ่งหน้าที่ของการศึกษาที่จะปลูกฝังให้มีในตัวเด็ก เพื่อที่จะได้เป็นผู้ผู้นำในสังคมที่ดี สามารถพัฒนาสังคมประเทศชาติได้ด้วยดี

ประไพพรรณ โกสัยสุนทร (2535) กล่าวว่า สภาพของสังคมไทยในปัจจุบันเยาวชนจำนวนไม่น้อย ได้ห่างเหินพระพุทธศาสนา มีความประพฤติที่ไม่อยู่ในศีลในธรรม ผู้ใหญ่เองบางกลุ่มก็ไม่ประพฤติปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุตรหลานของตน ทั้ง ๆ ที่จำนวนตัวเลขปรากฏว่าคนไทยประมาณ 95% นับถือ

พระพุทธศาสนา แต่คนไทยจำนวนมากไม่เข้าใจความรู้อันลึกซึ้งและจริยธรรมของพระพุทธศาสนา ยังปฏิบัติตนในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ดีได้ไม่ครบถ้วน หากปล่อยให้เหตุการณ์เป็นเช่นนี้ต่อไป อาจทำให้ความสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนาของคนไทยน้อยลง ซึ่งมีผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติ และการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคมไทยจะไม่อยู่ในศีลธรรมมากขึ้น

กระทรวงศึกษาธิการในฐานะผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ต้องดำเนินการจัดการศึกษาให้สนองตามนโยบายในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติที่กำหนดให้รัฐ โดยกระทรวงศึกษาธิการจัดการศึกษาให้ประชาชนโดยเฉพาะ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ที่ศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรประถมศึกษา และมัธยมศึกษา เป็นหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยมีหลักการและเจตนารมณ์ที่จะมุ่งให้นักเรียนในสถานศึกษาทุกระดับได้เรียนวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้าและสงบสุข รวมทั้งต้องการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมให้เป็นคนดีมีศีลธรรมประจำใจ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

สาระสำคัญของหลักสูตรพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายให้สถานศึกษาจัดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคน ได้เรียนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โดยมอบหมายให้กรมวิชาการดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ซึ่งมีหลักการและเจตนารมณ์ที่จะมุ่งให้นักเรียนได้เรียนพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้าและสงบสุข จึงมีการเพิ่มเนื้อหาพระพุทธศาสนาไว้ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การปรับปรุงเนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ให้ปรับชื่อหน่วยงานย่อยเป็น "พระพุทธศาสนา" ในหน่วยที่ 4 ชาติไทย เน้นภาคความรู้ในเรื่องพระพุทธศาสนา และหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

การปรับปรุงเนื้อหาในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยเป็นดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 เพิ่มหน่วยที่ 7-10

หน่วยที่ 7 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

หน่วยที่ 8 ศรัทธาในคุณพระรัตนตรัย และพุทธศาสนสุภาษิต

หน่วยที่ 9 การบริหารจิตและเจริญปัญญา

หน่วยที่ 10 ศาสนพิธี

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ให้ใช้คำอธิบายเรื่องหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ศรัทธาในคุณพระรัตนตรัย และพุทธศาสนสุภาษิต การบริหารจัดการและการเจริญปัญญาและศาสนพิธี แทนคำอธิบายจริยศึกษา ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-6

2. จุดประสงค์หลักสูตรพระพุทธศาสนา

หลักสูตรพระพุทธศาสนาที่ปรับปรุงใหม่ทุกระดับชั้น มีจุดประสงค์สำคัญ 5 ประการ ได้แก่

- 2.1 ให้นักเรียนเกิดศรัทธาและสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนา
- 2.2 ให้ความรู้ ความเข้าใจ และซาบซึ้งในคุณของพระรัตนตรัย
- 2.3 ให้ความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และหลักพุทธธรรมอย่างถูกต้อง
- 2.4 ให้มีทักษะในการคิด และปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- 2.5 ใ้รู้หน้าที่ชาวพุทธ และสามารถปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม

3. โครงสร้างหลักสูตรพระพุทธศาสนา

คณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนา และคณะอนุกรรมการปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนาทั้ง 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้ร่วมประชุมกันและเห็นว่าเพื่อให้การปรับหลักสูตรพระพุทธศาสนา บรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักการและเจตนารมณ์ จึงได้กำหนดโครงสร้างหลักสูตรพระพุทธศาสนาให้เป็นแนวทางเดียวกัน โดยต่อเนื่องตั้งแต่ระดับประถมศึกษา จนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งนักเรียนจะเรียนรู้ถึงพระพุทธศาสนาในหัวข้อเนื้อหาสำคัญ 9 ประการ ในระดับลึกซึ่งกว้างขวางออกไปมากขึ้นตามลำดับความยากง่ายเหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของเด็ก ดังนี้

- 3.1 ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา
- 3.2 พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง
- 3.3 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- 3.4 พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมกับพระสงฆ์
- 3.5 พุทธศาสนสุภาษิต
- 3.6 หน้าที่ชาวพุทธ
- 3.7 การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
- 3.8 วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- 3.9 ศาสนพิธี

4. การจัดเนื้อหาและคาบเวลาเรียน

การปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาได้จัดเนื้อหาและคาบเวลาเรียนไว้ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์นิสัย ดังปรากฏรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตารางการจัดคาบเวลาเรียนสำหรับกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

ชั้น	คาบเวลาเรียนตลอดปี	เนื้อหาพระพุทธศาสนาเดิม	เนื้อหาพระพุทธศาสนาที่ปรับปรุงใหม่	คาบเวลาเรียน / เนื้อหา	หมายเหตุ
ป. 1-2	450 คาบ		หน่วยที่ 4 ชาติไทย หน่วยย่อยที่ 5 พระพุทธศาสนา	60 คาบ/ต่อ	
ป. 3-4	600 คาบ	หน่วยที่ 4 ชาติไทย หน่วยย่อยที่ 3 ศาสนาในประเทศไทย	หน่วยที่ 4 ชาติไทย หน่วยย่อยที่ 5 พระพุทธศาสนา	60 คาบ/ปี	ใช้เนื้อหาเดิม ผนวกกับเนื้อหาใหม่
ป. 5-6	750 คาบ	หน่วยที่ 4 ชาติไทย หน่วยย่อยที่ 3 ศาสนา	หน่วยที่ 4 ชาติไทย หน่วยย่อยที่ 6 พระพุทธศาสนา	60 คาบ/ปี	ใช้เนื้อหาเดิม ผนวกกับเนื้อหาใหม่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางการจัดคาบเวลาเรียนสำหรับกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย

ชั้น	คาบเวลาเรียน ตลอดปี	เนื้อหา พระพุทธศาสนา ปรับใหม่/คาบเวลา	กิจกรรม สร้างนิสัย/ คาบเวลา	เนื้อหา กิจกรรมส่วนอื่น ๆ / คาบเวลา	หมายเหตุ
ป. 1-2	750 คาบ	หน่วยที่ 7-10 ใช้เวลาเรียน 180 คาบ/ปี	80 คาบ/ปี	สตน. หน่วยที่ 1-6 ใช้เวลา ที่เหลือ 490 คาบ ยึดหยุ่น ได้ตามความเหมาะสม	1. นักเรียนที่นับ ถือศาสนาพุทธ ให้จัดการเรียน การสอนตามเนื้อหา หาพระพุทธ ศาสนาและคาบ เวลาใหม่
ป. 3-4	750 คาบ	หลักสูตรทาง พระพุทธศาสนา - ศรัทธาในคุณพระ รัตนตรัย และพุทธ ศาสนาสุภาสิต - การบริหารจิต และ การเจริญปัญญา - ศาสนาพิธี	120 คาบ/ปี	กิจกรรมศิลปศึกษา กิจกรรมพลศึกษา กิจกรรมดนตรี-นาฏศิลป์ ใช้เวลาที่เหลือ 450 คาบ ยึดหยุ่นได้ตามความ เหมาะสม	2. นักเรียนที่นับ ถือศาสนาอื่น ๆ ให้จัดการเรียน การสอนตามเนื้อหา หาและคาบเวลา เรียนคงเดิมตาม หลักสูตรกลุ่ม สร้างเสริม ลักษณะนิสัยใน หลักสูตร พุทธ ศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
ป. 5-6	600 คาบ	- หลักสูตรทางพระ พุทธศาสนา - ศรัทธาในคุณพระ รัตนตรัย และพุทธ ศาสนาสุภาสิต - การบริหารจิต และ การเจริญปัญญา - ศาสนาพิธี ใช้เวลาเรียน 180 คาบ/ปี	80 คาบ/ปี	กิจกรรมศิลปศึกษา กิจกรรมพลศึกษา กิจกรรมดนตรี-นาฏศิลป์ ใช้เวลาที่เหลือ 340 คาบ ยึดหยุ่นได้ตามความ เหมาะสม	

5. การจัดการเรียนการสอน

การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนพุทธศาสนา ควรเริ่มที่ “ใจ” ของนักเรียนก่อน เนื่องจากจำเป็นต้องเร้าความสนใจใฝ่รู้ เพื่อให้เกิดความตั้งใจเรียน และให้มีความซาบซึ้งในหลักธรรมของพุทธศาสนา จนเกิดความสนใจและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันทั้งของตนเอง และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้

ปัญหาการใช้หลักสูตรและปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาเป็นวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรเสมอมา ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย จากการศึกษาของ ศุภวรรณ รัตนางุณา (2534) เรื่อง พัฒนาการของหลักสูตร และการสอนจริยศึกษาในระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 1826 จนถึงพุทธศักราช 2530 พบว่า ประเทศไทยได้เห็นความสำคัญของพุทธศาสนามาช้านาน ดังจะสังเกตได้จากประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึง รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้ โดยพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และเป็นผู้บรมกิริยามารยาท ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ผนวชเป็นจวักโดยอาชีพ จึงเริ่มมีวิชาธรรมจารีกำหนดไว้ในหลักสูตร และเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น ธรรมจริยา และวิชาจริยจรรยา ตามลำดับ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 วิชาจริยเปลี่ยนเป็นวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม จัดอยู่ในหมวดสังคมศึกษา

พัฒนาการของหลักสูตรที่เกี่ยวกับจริยศึกษา และพระพุทธศาสนา ได้มีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเป็นช่วง ๆ จนกระทั่งถึง ปี พ.ศ. 2534 กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งที่ วก 1193/2534 เรื่องการปรับปรุงคำอธิบายในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย สำหรับนักเรียนเห็นนัยถึงศาสนาพุทธ ได้เรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง โดยให้โรงเรียนประถมศึกษาทั่วประเทศ จัดการเรียนการสอนเนื้อหาพุทธศาสนา ที่ปรับปรุงใหม่ เริ่มตั้งแต่ปีการศึกษา 2535 ซึ่งจะครบทุกชั้นในปีการศึกษา 2539 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2536)

สำหรับภาวนาหลักสูตรพุทธศาสนาไปใช้ในการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ย่อมจะประสบปัญหาในด้านต่าง ๆ พอสมควร ดังที่ วรรณ สุทธิวิจิตร (2538) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาปัญหาการใช้หลักสูตรพุทธศาสนา ในกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 พบว่าสิ่งที่เป็นปัญหาในการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนาของครูสังกัดกรุงเทพมหานคร คือ การวัดและประเมินผล โดยครูระบุว่า เพราะยังขาดความรู้ความสามารถในการสร้างเครื่องมือวัดผล และไม่มีตัวอย่างการสร้างแบบทดสอบการวัดและประเมินผล และประการสุดท้ายคือ ครูไม่มีเวลาในการสร้างเครื่องมือการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา

อาทร จันทรแดง (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่องการจัดหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 2 ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาของการจัดหลักสูตรนั้น ผู้บริหารและครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ขาดเอกสารประกอบหลักสูตร ครูขาดความรู้ในการจัดทำกำหนดการสอน และการเขียนแผนการสอน ครูส่วนใหญ่ไม่ผ่านการอบรมการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ขาดความรู้และทักษะในการผลิตและใช้สื่อการเรียนการสอน ขาดความเข้าใจในการสร้างเครื่องมือวัดผล ขาดเอกสารการแนะนำในการสร้างเครื่องมือวัดผลที่มีคุณภาพ ยังวัดและประเมินผลโดยเน้นความจำ มีห้องเรียนไม่เพียงพอ ขาดทรัพยากรที่เอื้อต่อการประชาสัมพันธ์หลักสูตร ขาดบุคลากรเกี่ยวกับการนิเทศ และไม่มีការวางแผน ในการติดตามผลการจัดหลักสูตร นอกจากนี้ นุชิต ศรีอาจ (2530) ได้ศึกษาเรื่องการใช้หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 9 พบปัญหาสำคัญในการใช้หลักสูตร คือ ครูผู้สอนได้รับการอบรมไม่ครบทุกคน ขาดครูที่มีความรู้และทักษะในการสอนพระพุทธศาสนา เอกสารประกอบหลักสูตรมีไม่เพียงพอ ขาดบุคลากรในการนิเทศและติดตามผล ขาดอุปกรณ์การสอน ความพร้อมในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีน้อย งบประมาณมีไม่เพียงพอ และยังไม่สามารถวัดผลให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ และจากการประชุมสัมมนาเรื่องปัญหาและแนวทางการปรับปรุงการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ณ หอประชุมพุทธมณฑล ศาลายา จังหวัดนครปฐม ของสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร (2536) พบว่าปัญหาการใช้หลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาได้แก่ หลักสูตรส่งไปให้ล่าช้า ครูจึงจัดทำแผนการสอนไม่ได้ ครูไม่มีความรู้เรื่องเนื้อหาพระพุทธศาสนาอย่างเพียงพอ เมื่อนำเกมและเพลงมาให้จัดกิจกรรมจะถูกมองว่าไม่เหมาะสมกับวิชา ขาดสื่อการสอนที่ดี นักเรียนจึงมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนไม่ชอบสอนพระพุทธศาสนา เพราะเห็นเป็นวิชาที่น่าเบื่อหน่าย ไม่สนุก ไม่ตั้งใจสอนให้เต็มที่ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ โสภกา ชูพิกุลชัย (2522) ที่พบว่าการศึกษาหาความรู้ ทางพระพุทธศาสนาเพราะไม่สนุก ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามีสาเหตุจากกระบวนการเรียนการสอนของครู

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนนั้น พระมหาดรงค์ จิตตโสภโณ (ม.ป.ป.) : 41-42 ได้กล่าวถึงสาเหตุที่การเรียนการสอนศีลธรรมไม่ค่อยจะได้ผล เพราะครูผู้สอนไม่ทราบซึ่งธรรมพอ วิธีสอนจึงน่าเบื่อและไม่ประพद्यปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เด็กจึงขาดศีลธรรม ในเรื่องตำราเรียนก็ใช้ภาษาพูดไม่ร่วมสมัยกับนักเรียน ไม่เข้าใจให้อ่าน ไม่มีการเน้นให้เด็กเห็นคุณค่าว่าเรียนแล้วได้อะไร วิธีสอนขาดการปฏิบัติ เน้นการท่องจำ หลักสูตรมีเนื้อหามากเกินไป เน้นแต่ทฤษฎี ทั้งนี้สอดคล้องกับ ปราณี วิฑูรวาณิชย์ (2515) และ สุนทรียา เปรมวารี (2523) ซึ่งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสอนศีลธรรมพบว่า ครูส่วนใหญ่ใช้วิธีสอนแบบบรรยายหรืออภิปรายมุ่งถ่ายทอดความรู้มากกว่าให้

นักเรียนคิด หรือปฏิบัติ นักเรียนจึงเกิดความเบื่อหน่าย ขาดความสามารถในการคิดหาเหตุผล และไม่ซาบซึ้งในพระพุทธศาสนา เพราะไม่เห็นผลทันตา นำไปประกอบอาชีพไม่ได้ (ยนต์ ชุ่มจิตต์, 2522)

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (2527) ได้ทำการประเมินหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 กลุ่มวิชาสังคมศึกษา ศิลธรรม พระพุทธศาสนา จริยธรรม และประวัติศาสตร์ไทย พบว่า สิ่งที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการเรียนการสอนมากที่สุด คือ การขาดสื่อการเรียนการสอน ทั้งนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ นงลักษณ์ จันทร์แสนโรจน์ (2529) และสุดา ชินะวานิช (2529) ซึ่งทำการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนและนักเรียนระดับมัธยมศึกษาใน กรุงเทพมหานคร พบว่า ครูผู้สอนส่วนมากใช้การสอนแบบบรรยาย และมีความเข้าใจในศัพท์ภาษาบาลีน้อย ไม่มีความชำนาญในการนำเทคนิคการสอนใหม่ ๆ มาสอนพระพุทธศาสนา ขาดทักษะในการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน ได้รับเอกสารหลักสูตรล่าช้า และขาดความรู้ความเข้าใจในการวัดและประเมินผล เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โรงเรียนมีสื่อและอุปกรณ์น้อย ขาดความร่วมมือจากผู้บริหารในการติดตามผลการเรียนของนักเรียน ในด้านตัวนักเรียน พบว่า นักเรียนเกิดความเบื่อหน่ายไม่สนใจเรียน ไม่กล้าแสดงออกในการร่วมกิจกรรม ดังที่กรมวิชาการ (2531) พบว่า นักเรียนเบื่อหน่ายที่จะเรียนวิชาพระพุทธศาสนา เพราะมองไม่เห็นทางที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เมื่อเรียนพระพุทธศาสนาแล้ว นักเรียนไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ดังนั้น สภาพที่เป็นจริงก็คือ นักเรียนที่อยู่ในระบบยังเรียนระดับสูงขึ้น คุณธรรมและศีลธรรมก็ยิ่งเสื่อมลง

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่า เนื้อหาพระพุทธศาสนา ได้บรรจุไว้ในหลักสูตรทางการศึกษาของไทยมาช้านาน และมีการศึกษาวิจัยติดตามผลการใช้หลักสูตรมาเป็นระยะ ๆ ส่วนในเรื่องของปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนนั้น พบว่า ส่วนใหญ่เกิดจากตัวครู เพราะครูเป็นบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนโดยตรง ถ้าวิธีการสอนของครูใช้แต่การบรรยายและอธิบาย ขาดการใช้สื่อ และอุปกรณ์ ขาดเอกสารประกอบการสอน ขาดการสนับสนุนทั้งด้านการศึกษา และการเข้ารับการอบรมเพิ่มความรู้ และขาดงบประมาณสนับสนุน ผลที่ได้รับจากปัญหาเหล่านี้ก็จะทำให้ตัวผู้เรียนขาดศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีเจตคติที่ไม่ดีต่อพระพุทธศาสนา เกิดความเบื่อหน่ายไม่สนใจและไม่ตั้งใจเรียน ไม่สามารถรับเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมให้มีความสุขได้

บทสรุป

จากการนำเสนอทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการเสนอทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสูตร ความหมาย และความสำคัญของหลักสูตร องค์ประกอบของหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ในการเรียนการสอน บทบาทของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร ความหมายและความสำคัญของพระพุทธศาสนา ตลอดจนสาระสำคัญของหลักสูตรพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และปัญหาการใช้หลักสูตร และปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

หลักสูตรเป็นตัวจักรสำคัญ เป็นมวลความรู้ ประสบการณ์ที่จัดไว้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดวัฒนธรรม การเสริมสร้างทักษะ เจตคติและค่านิยม นำผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมาย หลักสูตรควรประกอบด้วยจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหา การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผล สำหรับการนำหลักสูตรไปใช้นั้น เป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นการนำหลักสูตรจากภาคทฤษฎีไปสู่ภาคปฏิบัติให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน ดังนั้นบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ในการเรียนการสอนโดยตรง ทั้งผู้บริหารและครูจะต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีความชำนาญ ในอันที่จะนำหลักสูตรไปสู่ความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ซึ่งในวิจัยนี้ ในส่วนของการนำหลักสูตรไปใช้จะประกอบด้วยงานหลัก 3 งาน คือ ด้านงานบริหารและบริการหลักสูตร งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร และงานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร

กระทรวงศึกษาธิการได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนาด้วยเหตุผลสำคัญที่ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ในการปรับปรุงพระพุทธศาสนาดังกล่าว มีการเพิ่มเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในทุกระดับและประเภทของการศึกษา ให้สอดคล้องต่อเนื่องกันทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา หลักสูตรพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาชั้นต้นได้มีการเพิ่มสัดส่วนของเนื้อหาและคาบเวลาไว้ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย โดยให้จัดการเรียนการสอนเนื้อหาพระพุทธศาสนาในสองกลุ่มวิชา ชั้นละ 60 คาบต่อปี และ 180 คาบต่อปี ซึ่งนักเรียนจะเรียนรู้ถึงหัวข้อและเนื้อหาสำคัญ ๆ 9 ประการ ในระดับที่ลึกซึ้งและกว้างขวางออกไปมากขึ้นตามลำดับความยากง่ายให้เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของเด็ก การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนจากอดีตที่ผ่านมาั้น พบว่า ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากตัวครู ทั้งในส่วนที่เป็นวิชาชีพสอน ซึ่งใช้แต่การบรรยายและอธิบาย มุ่งถ่ายทอดความรู้มากกว่าให้นักเรียนคิดหรือปฏิบัติ ขาดการใช้สื่อและอุปกรณ์ ขาดเอกสารประกอบการสอน จนกระทั่งเป็นสาเหตุหนึ่งซึ่งทำให้ผู้เรียนขาดศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีเจตคติที่ไม่ดีต่อพระพุทธศาสนา เบื่อหน่าย ไม่สนใจและไม่ตั้งใจเรียน จึงทำให้การนำหลักสูตรพระพุทธศาสนาไปใช้ในการเรียนการสอนไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร